Adımlar

İÇİNDEKİLER

9

YIL : 1 II. KÂNUN 1944

1944'e GİRERKEN

Bugün dünyamız büyük bir sosyal değişme devri geçiriyor. Sona ermekte olan, bütün bir tarih çağıdır ve yine bütün bir tarih çağı akıtılan kanların, insan takatini aşan fedakârlıkların üstünde açılıyor. Bizler, bugünkü nesil, bu kapanmakta ve açılmakta olan iki çağ arasında, yolların ayrıldığı noktada bulunuyoruz. Bazıları geriye yönelmiş, çıkmaz yollardır, diğer bazıları ise, ileriye doğru genişliyerek açılan muazzam geçitlerdir. Ve bizler, bu yollardan birini seçmek durumundayız.

Zamanın akışında, sellelrin alıp götürdüğü sosyal değerler arasında kimi daha yakın, kimi çok daha uzak geçmişten gelen değerler, inançlar, ülküler, müesseseler var. Zamanın amansız akışında, beraberinde getirdiği, doğurduğu yeni değerler arasında da geleceği bize müjdeleyenler, bugünkü sıkıntı ve zorlukların mükâfatını şimdiden verenler vardır. Bir tarafta yalnız küçük, seçkin bir zümreye hayat hakkı tanıyan, halk kitlelerini seçkinlerin güttüğü sürüler yerine koyan bir kahramanlar dini, diğer tarafta bütün vatandaşlara eşit gelişme imkânları, sosyal haklar tanıyan hakikî demokrasi.. Bir tarafta, cemiyet işlerinin hür düşünce ile değil, mistik ilhamlarla görüldüğünü ileri süren bir hüriyet düşmanlığı; yakılan kitaplar, kapatılan üniversiteler, oynanması, çalınması menedilen eserler, sürgünlerde, kamplarda çürüyen bilginler, edipler, sanatkârlar, üniversite talebeleri.. Diğer tarafta, fikir hüriyetini insanlığın en büyük hazinelerinden biri telâkki eden, ilimde, musikide, sanatta, edebiyatta büyük gelişmeler vâdeden demokrasi ve hürriyet bayraktarlığı.. Bir tarafta küçük milletleri büyüklerin istismar edeceği, hayat sahası, ırk üstünlüğü iddialarına dayanan bir tahakküm ve zecir dünyası; diğer tarafta, büyük küçük bütün milletlerin, bütün insanların karşılıklı itimat, iş birliği ve eşitliğine dayanan bir sulh dünyası...

Genç Türkiyemiz, kuruluş tarihinde, bu yollardan hangisini seçmek gerektiğinde yanılmadığını gösterdi. İçte, saltanata, hilâfete, derebeylik sisteminin imtiyazlarına, taassuba, cehalete karşı açtığı savaş ve kazandığı zaferle; dışta, sömürücü emperyalizme karşı açtığı savaş ve kazandığı zaferle geçmişin, eskinin hesabını gördü, yüzünü geleceğe çevirdi ve ileri milletler safında yer aldı. Girmekte olduğumuz 1944 yılında ve gelecek yıllarda memleketimizin de, milletlerin ve halk kitlelerinin eşit haklara ve gelişme imkânlarına malik olduğu ileri ve hür milletler zümresi içinde, iktisadî refah ve kültür gelişmesi yolunda büyük başarılar elde edeceğine, üstüne düşen vazifeleri gitgide artan bir faaliyet ve enerji ile yapacağına inanarak seviniyoruz.

Adımlar

ADIMLAR

Aylık Fikir ve Kültür Dergisi

YIL : I — İkincikânun 1944 — Sayı : 9

Seçkin Adam Düşkünlüğü ve Faşizm

Doçent Dr. Muzaffer Ş. Başoğlu
Ankara Üniversitesi

Bugün dünyanın her yerinde gerilik safında yer almış «seçkin» münevverler var. Bunlar, bu karışık zamanlarda, günün elle tutulur, gözle görülür halde bulunan dâvalariyle, dertleriyle, çıplak, yalın ve sert gerçekleriyle karşılaşamazlar, dolaşık yollardan giderler, bulanık suda avlanmak için kocaman kocaman ilim ve felsefe sözleri arkasına saklanırlar. Bu söz canbazlığıyle başkaları üzerinde bir tesir yapacakları hulyasına kapılırlar. Halbuki hakikat daima basit ana dilimizle anlatılabilir.

Bunlar gerilik, irtica namına ne varsa onun avukatıdırlar. Bunlar faşist demagojilerle ortaya çıkarlar; icabında faşist demagojilerini, zamanın seyrine uygun, kertenkele renkleriyle ve kabuklariyle örtmeyi ihmal etmezler. Bunlar ırkçıdırlar, kendilerinin mensup oldukları, yahut daha doğrusu, mensup olduklarını vehmettikleri ırkta üstün vasıflar görürler. Bunlar, insan ve millet topluluklarının birbirine bu kadar bağlı olduğu bir dünya içinde bir tek memleketin yalnız kendi içine kapanıp büyük iktısadî refah, büyük ilim ve kültür yaratabileceğine inanan veya inanmış görünen kör kişilerdir. Bunlar, mistik kudretlerden, cezbeli sözlerden medet uman tekke keşişleridir. Biraz dikkat edersek görürüz ki bunlar dünyanın her tarafında, muhtelif memleketlerde, müşterek geri mefhumlar kullanırlar, bu suretle zenaatlarını yürütmeğe çalışırlar.

Bunlar, halk ve köylü sözlerini bir kalkan gibi kullandıkları halde, hakikatta, halk kütlelerini, küçümseyen, onları seçkinler tarafından güdülecek sürüler gibi gören, kendilerini de, tabiî olarak, seçkinler zümresinden sayan ikbal düşkünleridir. Bunların bazıları zaman zaman cezbeye tutulup hınçlı ve marazî Niçe'nin (Benim faziletim nedir ki beni hâlâ çıldırtmadı) diyen edebî felsefe diliyle konuşurlar.

Bu yazıda, gerilik belirtilerinden biri olan seçkin düşkünlüğü üzerinde duracağız. Bu seçkin düşkünlerine göre, dünya tarihi seçkinler tarihidir. Bunlar, büyük iktısadî ve içtimaî gelişmelerin, büyük keşiflerin, büyük kültür gelişmelerinin esas şartlarını bir türlü kavrayamazlar, kahraman ibadetine dalarlar. Cemiyeti refaha mı götürmek istiyorsunuz? Yüksek ve istikrarlı bir cemiyet nizamı mı istiyorsunuz? İlim ve kültür gelişmesi mi istiyorsunuz? Yapılacak iş basittir. Seçkin adam yetiştirmeğe çalışın, seçkinlerin seçkini insanüstü (übermensch) yetiştirin, varınızı yoğunuzu ona feda edin. Bunların, üstünde durmadıkları bir nokta var: Seçkin adam nerede yetişecek, limonlukta mı?

Biz büyük adamların, hakikaten büyük adamların rolünü inkâr ediyor değiliz. Fakat büyük adam limonlukta yetişmez di-

yoruz. Fransanın büyük evlâdı Malraux ile birlikte diyoruz ki büyük adam ancak büyük millet ve insanlık hareketleri içinde yetişir, sinsi günlük menfaat, refah ve post didinmelerinden kurtulabilen bir hakikat ve güzellik arayıcılığı havası içinde yetişir, küçük şahsî ve klik taktikleri içinde yalnız, rüzgrlara göre dönen, cüceler yetişir. Fransız ihtilâli gibi, Sovyet ihtilâli gibi büyük insanlık hareketlerinin büyük adamlarına bakın, bizim İstiklâl savaşımız gibi millî kurtuluş kavgalarının büyük adamlarına bakın; Galile, Darwin, Einstein gibi hakikaten büyük ilim adamlarına bakın; Shakespeare, Molière, Beethoven, Tolstoy gibi büyük kültür adamlarına bakın; bunların hiç biri sekin düşkünlerinin limonluğunda yetişmemişlerdir. Bunlar kendilerini insan kütlelerinin büyük dertleri içinde eriterek, günlük post ve refah darlıklarından, kökünde böyle küçük hesaplar bulunan klik taktiklerinden kurtularak büyümüşler ve hakikaten büyük olmuşlardır. Fakat bu fikri Ziya Gökalpın, yanlış bir sosyoloji üzerinde ilerliyerek, «Büyük adamlar mâşerî vicdanın mâkesidirler» diye hulâsa edebileceğimiz hatâlı fikriyle karıştırmamalıdır. Çünkü, üstadı Durkheim'da da olduğu gibi, Ziya Gökalp'te mâşerî vicdan mistik bir mefhumdan başka bir şey değildir. Sonra Ziya Gökalp kütleden körü körüne itaat istiyordu, «Gözlerimi kaparım, vazifemi yaparım» diyordu. Biz, bilâkis, «gözlerimi açarım, vazifemi yaparım.» diyoruz. Çünkü eğer bir hakikat peşinde isek, vazifemizi sonuna kadar lâyıkiyle yapabilmek için gözlerimizi kapamak değil, sonuna kadar açmak icap eder. Çünkü gerçekten bir hakikat peşinde olan büyük adam hitap ettiği insanların gözlerini kapamasını değil, bilâkis, dâvayı, hakikati olanca çıplaklığıyle görebilmeleri için, açmasını ister. Bundan pratik bir netice çıkararak diyebiliriz ki bugün dünyada hitap ettiği kütlelerden körü körüne, zorla itaat isteyen şefler hakikatten, halkın hakikî menfaatlerini temsil ettiklerinden korkusu olan şeflerdir.

Bu yazının gayesi büyük adamın bir tahlilini vermek değildir, seçkin düşkünlüğünün bir cephesini göstermektir. Yine seçkin düşkünlüğüne dönelim. Bugün dünyada seçkin adam, üstün-adam üzerinde duranlar, dikkat edilirse görülür ki faşistlerdir yahut faşistliğe temayüllü olanlardır. İtalyan faşistlerinin başı Musolini'nin düşeceği günlerde diğer bir faşist devlet şefinin ona, insan-üstü evliyası Niçe'nin eserlerini hediye etmesi, faşist rejimlerde, faşist münevver muhitlerinde mistik insanüstü, seçkin adam hulyalarının sık sık tekrar edilmesi herhalde tesadüfî bir şey değildir. O kadar tesadüfî bir şey değildir ki birçok Avrupa memleketlerine nisbetle teşkilâtlı ve şuurlu faşistleri nisbeten daha az olan Amerika'da da faşistler seçkin adam, üstün - adam teraneleriyle fikirlerini yaymaya çalışırlar. Amerikada The Awakener (Uyandırıcı) adıyle çıkardığı mecmua ile ve birçok yerlerde verdiği konferanslarla, hararetle ve şiddetle faşizm avukatlığı yapan Amerikan faşisti Lawrence Dennis bir Amerikan terbiye mecmuasının günün büyük cemiyet ve terbiye dâvaları hakkında açtığı bir ankete verdiği cevapta sarih ve şuurlu olarak seçkin adam düşkünlüğünü gösteriyor. Mecmuanın sorduğu sualleri ve faşist Lawrence Dennis'in verdiği cevapları birlikte okuyalım: (1).

Sual — Bugünün en büyük dâvası nedir?

Cevap — Halkın sürükleyici insiyaklarına hitap etmek suretiyle **hâkim bir seçkin (elite) zümrenin** içtimaî nizama şekil vermesi.

S — Bugünün ümidini nerede aramalıyız?

C — Mücadele halinde bulunan büyük adamlarda..

S — Nasıl bir içtimaî nizam kurulmalıdır?

(1) Anketi açan mecmua: The Social Frontier.. Başlıca çıkaranları: Columbia Üniversitesi profesörlerinden George Counts ve John Dewey.. İlkkânun, 1935, Sayı, 4, sahife 11-15,28.

Ekonomik ve Sosyal Kanunlara Karşı Gelinmez

Doç. Dr. Behice S. BORAN
Ankara Üniversitesi

El dokuma tezgâhlarının Türkiye iktisat tarihinde eski bir mevkii vardır. Asırlarca Türk iplikli ve pamukluları Avrupaya ihraç edilirdi. Hatta bu ihracat Fransız Merkantilislerinin en kuvetli mümessili sayılan Montchretien'i 1615 yılında Kıral ve Kralıçaya ithaf ederek neşrettiği siyasî iktisat kitabında, "Devlet için lüks, bir veba, korkunç bir soygundur; Türkiye ve İtalyanın ipeklileri yüzünden altıncıklarımız elden gidiyor" diye telâşe düşürecek kadar çoktu. Türkiye ipekliden başka pek çok pamuklu ve pamuk ipliği de ihraç ederdi.

Dokuma sanayiimiz 18 inci yüzyılın sonuna, 19 uncunun başlangıçlarına kadar eski hâkim durumunu değilse bile hayatını devam ettirebilmişti. Fakat Avrupada makineli endüstrinin ilk gelişmeğe başladığı bu yıllardan sonra, o zamanki Türkiye sanayiinin belkemiğini teşkil eden pamuklu sanayii Mançester fabrikalarının iyi ve ucuz malları karşısında ayakta duramamış ve çökmüştür. Buharın keşfi ile manifaktürde vukua gelen büyük inkilâptan sonra iplik makinesi ve buharlı tezgâhların yıkıcı rekabeti karşısında Avrupada tutunamaz hale gelen el çıkrık ve tezgâhlarının feci akibetinden Türkiyedeki kardeşleri de kurtulamamıştı ve kurtulamazdı da. Modern endüsrtinin sert ve ezici basıncı latında eski pederşahî aile ekonomisi sisteminin son artıkları, kadit kollu tahta tezgâhları, ölüme mahkûmdu. Bunların yıkılışı iktisadî bir zarurettı. Bunun önüne geçilemezdi. Netekim gümrük resminin arttırılması (1882), yerli malların teşhiri için açılan Sultan Ahmet sergisi (1863), senayi mektebi tesisi gibi tedbirlerden hiç bir fayda elde edilememişti. Hatta iki senelik bir çalışmadan sonra müsbet bir iş görmeden

---

C — Zorlu bir seçkin zümrenin hâkim olduğu istikrarlı bir insan kütlesi.

S — Terbiyecilerin işi ne olacaktır?

C — Gençlerin istikrara doğru gitmesi hususunda geri hizmetlerde bulunmak ve seçkinlerin güttüğü cemiyet nizamı fikrini onlara aşılamak.

S — İçtimaî nizam fikri şuurlu bir surette gençlere kabul ettirilecek midir?

C — Hâkim seçkin zümrenin arzuları gençlere kabul ettirilecektir.

S — Terbiyeciler bir fikrin müdafii olacaklar mıdır?

C — Evet, hâkim seçkin zümrenin fikirlerinin müdafii olacaklardır.

S — Mektep ne derecede ehemmiyetlidir?

C — Mektebin rolü ikinci derecede kalır. Hâkim seçkin zümre mektebi içtimaî istikrarın bir vasıtası olarak kullanır.

S — Terbiyeciler bunu yapamazsa ne olur?

C — İçtimaî anarşi ve ferdî uygunsuzluklar.

S — İhtilâl lâzım mıdır?

C — Evet, şimdiki seçkin zümre tereddi etmiştir, yeni bir seçkin zümre iktidar mevkiini ele almalıdır.

Bütün bunlardan, sarih olarak meydana çıkıyor ki, seçkin düşkünlüğü ile faşizm ideolojisi ve tatbikatı arasında sıkı bir münasebet vardır.

dağılan birinci Islahı Senayi komisyonundan sonra 1867 de kurulan ikincisi zenaat erbabı arasında bir nevi istihsal kooperatifleri demek olan şirketler tesisine çalışmıştı. Bu tedbirler de bir fayda vermedi. Avrupadaki modern senayi müesseseleri karşısında Türkiyenin el emeğine dayanan iptidaî işletmeleri mağlup olarak istihsal sahasından uzaklaşmak zorunda kaldı.

19 uncu yüzyılın ilk yarısında, zamanın müsade ettiği bütün çare ve vasıtalara baş vurulduğu halde Avrupa senayiinin rekabetinden korunamıyan el dokumacılığını şimdi, makineli senayiin en yüksek mertebesine ulaştığı bir sırada, iktisat kanunlarına karşı gelerek, zorakî ve mihanikî tedbirlerle koruyabilmemize imkân varmıdır? şüphesiz ki hayır. Lozan konferansından sonra tatbik edebildiğimiz himayeci gümrük tarifesinden ve dokuma fabrikalarımızın memleket ihtiyacını tatmine yetecek kadar istihsal de bulunamamalarından faydalanarak el tezgâhlarımız bir az nefes alır gibi oldular. Bununla beraber, içinde bulunduğumuz harbin ilk senesine kadar geçen zaman zarfında, pamuklu istihsalimizde el tezgâhlarına düşen payın gittikçe azalmakta olduğu görülür. Bir an için dışardan hiç pamuklu getirmediğimizi farzetsek bile, el dokumacılığı ve aile ekonomisi için bu seyir yine mukadderdi, yine önüne geçilemez bir akibetti; çünkü Sümerbank'ın mevcuda ilâveten Nazilli, Kayseri, Ereğli'de açtığı modern basma ve bez fabrikalarından başka, İş Bankasının ve hususî müteşebbislerin açtıkları yeni yeni fabrikalarla İzmir, Adana, Mersin, Tarsus, Malatya ve Antep modern pamuklu dokuma merkezleri olmak yoluna girmişlerdi. Araya ikinci cihan harbi girmeseydi daha belki de bir çok yeni işletmeler açılacak, mevcutlar genişletilecekti. Harp dolayısı ile dış ticaret münasebetleri sekteye uğradığından mevcut fabrikalarımız muhtaç oldukları madde ve gücü, teline varıncaya kadar en ehemmiyetsiz teferruatı için bile dışarıya bağlı oldukları makine yedeklerini istedikleri gibi getirdemediklerinden, esasen ihtiyacın altında olan istihsallerini tam bir verimlilikle devam ettiremediler. Bu sebeplerden dolayı el tezgâhları için meydan açılır gibi oldu, dokumacıların yüzleri güldü. O zamana kadar hiç bu işle meşgul olmamış kimseler paralarını el tezgâhlarına yatırdılar, her taraftan mekik sesleri duyulmağa başladı. İç istihlâkin kısmen olsun karşılanabilmesi için bu el tezgâhlarına hükûmet te yardım etti. Unutmamak lâzımdır ki bu yıllarda el dokumacılığının gördüğü rağbet ve verdiği randıman arızî sebepler altında vukua gelmiştir, iktisadî zaruretlerin neticesi değildir. Bu itibarla, el dokumacılığının bugünkü parlaklığının harpten sonra da devam edebileceğini düşünmek bir hayal olduğu gibi, bunu temin için himaye tedbirlerine baş vurmak ta kabul olunmıyacak duaya amin demek olur. Dışardan gelecek ucuz mallara karşı fabrikalarımızın mamulâtını korumak bile başlı başına ve güç bir iş iken, el tezgâhlarını korumıya uğraşmak, bunun için kıymetler harcamak, neticesi bakımından, millî ekonomimiz için fayda değil, zarar doğurur. Bu himaye hayatı lüzumsuz yere pahalılaştıracağı için geniş kitlelerin ve aynı zamanda da fabrikalarımızın aleyhine olur. Aile senayii şeklinde de olsa resmen yardım görecek el tezgâhları, büyük istihsal karşısında mukadder ölümlerinden kurtulamadıktan başka, millî paramızın hacmini daraltır. Fabrikalarımızın sürüm sahasını tahdit eder. Senayi itibarı ile ihtiyaclarını, hiç değilse asgarî ölçüde, bizzat temin zorunda olan memleketimizin kalkınma ve gelişme yolunda henüz ilk adımlarını atan fabrikalarını, dışardaki rakiplerden başka ehemmiyetsiz ölçüde de olsa içerden de bir takım tehditlerle karşı karşıya bırakmak doğru olmaz. Memleketimizde emtia iktisadiyatının gerek senayi, gerekse ziraat sahasında gelişebilmesi için kapitalizmden önceki müna-

sebetlerin tahakküm ve baskısından, derebeylik artıklarından kurtulması uğrunda şiddetle mücadele etmek günün en önemli bir meselesi olması lâzım gelirken, pederşahî iktisadiyat münasebetlerini ihyaya uğraşmak, bu uğurda devlet bütçesinden veya sair yollarla fedakârlık yapmak, boş yere kıymetler, enerjiler harcamak demektir. El tezgâhları istihsal kooperatifleri halinde temamiyle teşkilâtlandırılsa bile bu teşebbüslerden verimli neticeler beklenemez. Modern büyük istihsal karşısında bu nevi teşekküllerden medet ummak buz üzerinde yazı yazmaktan farksızdır.

Böyle bir teşebbüs ilk bakışta küçük müstahsilleri korumak gibi halkçı bir zihniyet mahsulü olarak görünebilirse de hakikatte öyle değildir. Bu, geriye dönmek, tekâmül çarkını, zorla aksi istikamette harekete getirmeğe çabalamak demektir. Millî ekonomimiz için zararlı olan bu iş aynı zamanda el tezgâhlarına bağlanacak vatandaşlarımıza da elle tutulur bir fayda veremiyecek, onları derin bir sefalet içinde süründürmekten başka bir şeye yaramıyacaktır.

Vaziyet iktisat bakımından bu derece açık ve aydın iken, millî ekonomimizin zararına, küçük işletmelerin zorla ayakta tutulması yüzünden millî pazarın daralmasını intaç edecek, kendile yeter kapalı küçük köylü işletmelerinin ihyası gayreti ile ziraatte sermayenin inkişafına engel olacak bu çeşit tedbirlerin harpten sonra da alınması fikri nereden çıkıyor, kimin menfaatine uygun geliyor? Bu soruya cevap vermek o kadar güç değildir. Filhakika Türkiyenin bir ziraat memleketi olduğu ve ezici çokluğu bakımından küçük işletmeye dayandığı düşünülürse ilk başta bu tezin köylülerimizin menfaatine uygun olduğu sanılabilir. Zaten bu tezin müdafaacıları da böyle bir demagoji yapmaktadırlar. Halbuki, yabancı memleketlere iktisaden tâbi kalmamak için Türkiyemizin modern bir endüstri yanında onunla muvazi yürüyen bir ziraate mutlak ihtiyacı vardır. Ancak bu sayede iktisadî istiklâlimizi sağlamlıyabiliriz. Köylülerimizin pederşahi ekonomi sisteminden henüz kurtulamamış zümrelerinin menfaati de şüphesiz ki bütün topluluğun menfaatinden ayrı değildir. Ve onların bugün bulundukları acıklı vaziyetten kurtarılmaları eski münasebetlerin ihyasında değil, bilâkis onların bütün teferruatı ile kökünden sökülüp atılmasındadır. Bu itibarla, bu fikirleri ortaya atanlar, gerçekte, ne bütünlüğümüz ne de istihdaf eder göründükleri köylü zümreleri için faydalı bir iş görmüyorlar. İktisadî istiklâlimizi sağlıyabilmek için bizim mümkün olduğu kadar bir ziraat - senayi memleketi olmıya ihtiyacımız vardır. Halbuki bu tez bizi geri bir ziraat memleketi olarak bırakmak gayesini güdüyor. Ve bu tez, Türk topluluğunda bir avuç derebey artığına ve Türkiyeyi iktisadî tabiyeti altında bulundurmak istiyen yabancılara elverişlidir. Bu noktayı biraz aydınlatalım:

Emperyalist sermayesinin Türkiyedeki iktisadî hâkimiyetine son vermek millî kurtuluş inkilâbımızın başlıca hedef ve vazifelerinden biri idi. Bugüne kadar bu yolda pek çok takdire değer, müsbet işler de görülmüştür. Saltanat devrinde çeşitli vasıta ve şekillerle yabancı sermaye Türkiye'yi kendisi için bir ham madde menbaı vazifesini görecek geri bir ziraat memleketi olarak tutmakta ısrar etmiş ve buna muvaffak da olmuştu. Yabancı sermayelerle açılan fabrikaların hemen hepsi ancak mamul maddelerin istihsali gayesini güderek millî ekonomimizin faydasından ziyade, millî zenginliklerimizin kendi lehlerine istismarı için çalışıyordu. Yabancı sermaye Türkiyedeki düzenini buna göre kurmuştu. Fakat Cümhuriyet rejminin daha ilk yıllarından itibaren mevkii sarsılmıya başlayınca her türlü iktisadî cebir ve tazyıka baş vurdu. Türkiyenin bir ziraat memleketi olarak kalması meselesi bir

Bugünkü Fransız Edebiyatında İçtimaî Roman

II.

Prof. J. Camborde
Ankara Üniversitesi

İçtimaî roman anlamı Aragon'da ve P. Hamp'ta da olduğu gibi devri bir anlamdır. Bu muharrirlerin iş dünyası karşısında yahut kısaca dünya muvacehesindeki tavırları, dünyanın bir aynası olmak istemek gibi büyük bir arzuya tekabül eder. Bu tavır aynı zamanda Balzac'ın Zola'nın ve bize daha yakın olan Romain Rolland'ın ve J. Romains'in tavrıdır. Başka muharrirler dünyanın daha kısmî ve daha mahdut bir tasvirini vermek gayesini güttüler. Fakat bu yüzden tasvirleri nâtamam veya daha az ilhamkâr değildir. Bu suretle halkçı mektep içtimaî romanın bir nevi harimidir (intimisme). Burada roman nevinin yaratılması gibi umumî bir meseleye varmış oluyoruz. Roman muharrirleri arasında yeni bir dünya kuran, hiçten bir şey yaratan hakikî yaratıcılar olduğu gibi ibdâları için, parçalarını kendi öz hayatlarından aldıkları cevheri romanlaştırılmış itiraflar şeklinde veya üzerinde işliyebilecekleri bir ka-

---

ilim mevzuu gibi ele alınarak münakaşa edildi. O zamanlar Türkiyede Fransız sermayesi birinci mevkii işgal ettiği için bu tez en ateşli taraftarlarını Fransada bulmuştu. Sonraları sie Balkanları ve yakın şarkı kendi iktisadî nizamının bir peyki haline getirmek istiyen Alman sermayesi Türkiye ile iktisadî, ticarî münasebetlerini genişletince, bu tezin müdafaasını hararetle eline aldı. Türkiyenin bir ziraat memleketi olarak kalması isteniyordu. Geri bir ziraat memleketi olarak kalacak Türkiye, Alman sermayesi için daha elverişli bir pazar, daha müsait bir soygun mevzuu olabilirdi. Ve gariptir ki Almanlar, başta Falke olma üzere, Yüksek Ziraat Enstitülerimizde senelerce bu tezi öğrettiler, vaiz ettiler, birçok genç dimağlara aşıladılar. Onun içindir ki Türkiyede modern bir ziraat sisteminin kurucusu olmak lâzım gelen ziraatçilerimizin, ziraî iktisatçılarımızın bazılarında bu zararlı ve yanlış görüş bilmiyerek yerleşti. Diğer meslek erbabından da bunlara katılanlar oldu. Bugün ötede beride, arasıra yükselen falsolu sesler ilk hızını işte buradan almışlardır. Bu bakımdan bu fikirler sadece, alelâde bir gerilik olarak kalmayıp, ileri bir Türkiyenin düşmanı olan yabancılara da hizmet etmektedir. Millî iktisat ilmi adı altında millete ihanet! Büyük işletmeler karşısında küçükleri korumağa kalkışmak, şehir ve köy münasebetlerinin artması ile millî pazarın genişlemesi ve gelişmesi yerine pederşahî aile ekonomisinin himaye edilmesini istemek, iktisadî tekâmül kanunlarını bilmemek, onlara karşı gelmeğe çalışmak demektir. Sadece bu görüş noktasından bile menfaatlerimize aykırı olan bu fikirlerin aynı zamanda neticesi bakımından, yabancı isteklere ayak uydurduğu da düşünülürse, en açık ve geniş anlamı ile millî menfaatlerimize aykırı olduğu kendiliğinden meydana çıkar.

naviçe gibi kullanacaklar da vardır. Halkçı ve proleter muharrirlerin ekseriyeti birinci sınıfa dahildir. Bunlar fazla edebiyat yapmadan, zahmetli çocukluk çağlarını, ışıksız muhitlerini, neşesiz ana babalarını, kulübelerini, mahrumiyetlerini, günlük iş cehennemini hatırlarlar ve tevekkülle bunları yâdederek hiç olmazsa bu ıztıraplardan başkalarının korunmasını temenni ederlerken müşahedeleri en doğru, en müessir bir ithamname teşkil eder.

Zaten bu yol halkçılara tâ asrın başında halk romancısı Ch. L. Philippe tarafından çizilmiştir. (1). O fıkara hayatını nadir bir incelik ve samimiyetle anlatmış, fakirin maddî ve manevî sefaletten kurtulmaktaki ve daima kaçan bir saadetin ufak tefek tezahürlerinden bile istifade etmekteki imkânsızlığı tetkik etmiştir. Fakat halkçılar 1930 da neşrettikleri beyannamelerinde Zola'ya bodrum katlarının, tavan aralarının hasis, renksiz aydınlığında esasında gölgede kalacak şeyi romantik bir edebiyatçı gayretkeşliğiyle bir güzellik nümunesine çevirdiğinden şikâyet ettikleri gibi onun lüzumsuz hassasiyetini de kusur sayıyorlardı. Kariin alâkasını Proust'un ve Bourget'nin aylak salonlarından, mağmum, karanlık apartıman dairelerindeki küçük burjuva hayatına, kapıcının küçük odacığına çekmek, teneke mahallelerinin çamurlu sokaklarında şehrin lüks merkezinden fazla hakikî beşeriyet bulunabileceğini göstermek halkçıların gayesi idi. Bunlardan edebiyata kaçan samimiyetinden, hercailiğinden hakkiyle şüphe ettiğimiz André Thérive'in sırf başka türlü gözükmek düşkünlüğünden doğan sözde ileri fikirliliği ve tezatları rahatça kabulü bizi burada isteyerek onun üzerinde durmamağa sevkediyor. (2). Çok daha büyük bir heyecanla halkçı beyannamesini hazırlayıp imzasiyle neşreden L. Lemonnier Londranın ve Havre'ın fukara muhitlerini «Memnu Aşk» ve «Basit Kalbli Metres»inde canlandırırken bize Joyce'nin «Dublin halkı»ndaki gaddar istihzayı hatırlatır. (3). Bu kategoride kolay hayatın dekorları arkasında sefalet içinde sürünen çilekeş varlıkları unutulduklan yerden, elden geldiği kadar meharetle ortaya çıkarmağa çalışan romanlar vardır. Bu romanların, isimleri bile mahiyetleri hakkında bir fikir verebilir. Antoine Coulet Teissier'nin «Kiralık Oda» sı onların en bedbini ve en ümitsizidir (4). L. Algan'ın «Roket Sokağı» nda fakir bir küçük kızın Parisin mağmum bu işçi mahallesinde hayallere sığınarak nasıl acı realiteden kaçındığını görüyoruz (5). Henri Troyat, L. Chaffurin ve J. Prevost gibi romancılar bazı eserlerinde aynı mevzua dokunmuşlarsa da doktrine daima sadık kalmamışlardır. (6). Buna mukabil proleter romancıları daha fazla samimiyet, daha sert ve tok bir eda, daha az tasannu taraftarıdır. Onlar halka sırf bir snob merakiyle tesadüfî bir şekilde yaklaşanlara, halkı ve muhitini bir mücerret tecrübe sahası sayarak mevzularını alâkadar ettiği nisbette alâkalândıktan sonra uzaklaşan entellektüellere pek haklı olarak hiç bir emniyet hissi beslememektedirler. Vazifesini müdrik proleter muharrirler arasında proteler menşelerini daima yüksek sesle ve iftiharla hatırlatanlar içinde H. Poulaille'i zikredelim. O da tıpkı Aragon gibi esas eserinde, harbe tekaddüm eden devreyi tetkik eder. Harpten ve facialarından bahsettikten sonra: hayatlarını mucize kabilinden kurtaranların hayal sukutundan ve şaşkınlığından bahsederek romanı bitirir. Yazdığı üç eserin, kendisine bir kardeş kadar benzeyen esas kahramanı, bize «Mukaddes Heyecan» da kaçınılmaz bir zaruret olan bu harpten evel, sulh için mücadelesinde ümit ve endişelerinden bahseder. «Asker tayini»nden daha sert bir realizm, daha tok bir eda ile hrabin facialarını anlatır (7). «Kurtulanlar» da sağ dönmek taliine mazhar olanların, iztirap ve fedakârlıklarının tahammül edilmiyecek kadar acı faydasızlığı, lüzumsuzluğu karşısında isyanları, ümitsizlik buhranları arasında kendilerini bazan büyük bir kine bazan nevmit bir nihlizm'e bazen de ümidin parlayıp kaçan aydınlığına nasıl koyverdiklerini gösterir (8).

Başka muharrirler işçi muhitini P. Hampdakinden daha üstün, faal bir sevgi ile canlandırır.

T. Rémy'nin eserlerinde sahnede sırasile, teneke mahallesinin üst üste, sıkışık, çamur ve sefalet içinde yuvarlanan sâkinleri vardır. (9). Sen nehri üzerinde, mavnalarda yaşayanların saffet ve kabalıklarını, Bastil civarının an'anevî şekilde ihtilâlci sokaklarında çalışan marangozları görürüz. «Beş Kuruşluk Saadet» inde o fortları hatırlatan bir realizmle büyük şehirlerin sefaleti'ni insanı kavrayan, titreten bir lisanla anlatır.

«Pain de Brique» de J. Tréville bize proleterleri hareket faaliyetleri esnasında takdim ediyor. (10). Fakat eseri roman nevinden uzaklaşarak bir vesikalar mecmuası olmaktadır. Nâtamam bir şekilde kısaca gözden geçirdiğimiz bu edebî hareketin büyük zenginliği aktüel ve sosyal meselelere verilen ehemmiyti ve içtimaî hakların derhal istirdadı yolunda yazılmış eserlerin bolluğunu ispat eder. Bu zenginlik insanı hayret ettirecek kâdar geniş olmakla beraber acaba bu eserlerin kalite bakımından durumu nedir? Burada artık mevzuu ve gayesi itibariyle bir seçkin edebiyatı olmaktan çıkan halk edebiyatı meselesi baş gösteriyor. Halka hitabetmek için bu edebiyat halk seviyesine mi inmelidir? Yoksa tenvir edilmek bekleyen uysal halkı kendi seviyesine mi çıkarmalıdır? Bu mesele romantizmin alçak gönüllü bir kaç muharririni zamanında alâkadar etmişti. Hugo Notre Dame de Paris'den sonra Sefiller'i yazmış, Lamartin Graziella ve Rafael'i müteakiben «Geneviève» ve «St. Point Taşçısı» nı neşretmişti. Hugo kendisini antitezci ve sadeleştirici dehasına bırakmış ve böylelikle basit insanların hafızasında yerleşecek senbolik, kocaman şahsiyetler yaratmıştır. Lâmartin sade, mütevazi zevklere, ve âdetlere tevekkülle uymadan doğan ölçüsü küçük bir saadet telkin etmiştir. Bugünün sosyal şartları ise artık uzlaştırıcı hal çarelerine tahammül edemiyor. Halk için yazmak halkın anlayacağı şekilde ve halkın hoşuna gidecek şekilde yazmak değil, halka yardım için, onu müdafaa için yazmaktır. Günümüzde sosyal roman muharrirlerinin en kuvvetlileri vazifelerini en iyi anlayanlardır. Onlar roman nevinin sanatla faydalının âhenkle birleştiği yer olduğunu ispat etmişlerdir. Vaka ve vesika mecmualığından başlayarak halkçı (intimisme) hariminin ve proleterci realizmin sonsuz tenevvüünden geçen sosyal romanın normal hududu modern hayatın seri temposu ile olgunlaştıktan sonra inkişafının son merhalesi ve gayesi olarak mücadele romanına dayanır. Bugünkü nesilde üç ismin hususî bir mevkii vardır. Aragondan sonra bunlar muhtelif meziyet ve kabiliyetleriyle yaşayabilecek eserler vermişlerdir: Dabit, Guilloux ve ve Paul Nizan.

Halkçı edebiyatın en kuvvetli muharriri olan Eugène Dabit'nin ilk eseri iyi bir halkçı romanın bütün şartlarını haiz olmakla beraber onu dar bir edebî mektebin içine sokamayız. (11). Hôtel du Nord tam halkçı mükâfatı ihdas olunduğu zaman neşrolunmuş ve tabiî mükâfatı o kazanmıştı.

Bu roman Pariste bir kanalın rıhtımı üzerindeki küçük bir otelin mütevazi sakinlerinin günlük hayatını bütün yeknasaklığı, kederli renkleri, Paris kanallarının donuk manzarası, içindeki insan hücrelerinin küf kokusu ancak hizmetçiler arasında geçen aşk sahneleriyle, klâsikliğe varan bir sadelikle anlatır. Muharririn, ortaya koyduğu varlıkların hiçlikleri hakkında katî kanaati olmakla beraber pek incelmiş kimseler olmayan kahramanlarına büyük bir muhabbetle bağlıdır. Anlatılması güç bir kederle tesellinin birleşmesi, beşeriyetin bu haline hürmet ve emniyet bu kitabın bir daha unutulmamasını temin ediyor.

Zamanından evvel inkıtaa uğrayan eseri, gittikçe saflaştığını, vaitlerini yerine getirdiğini ve romandan vazgeçerek muharririn hikâyeci olurken, sadeliğin insanları en

çok mütehassis eden meziyet olduğuna inandığını göstermiştir.

Halk çocuğu hayatını anlattığı «Küçük Louis» den «Trains de Vies» isimli eserine kadar her zaman romanesk harikulâde vakalardan kaçınarak ismi alâkadar etmiyecek olan hayatları, mümkün olan sadakatle tasvir eden bu muharrir neslinin en dürüst, en namuskâr mümessilidir.

Şehrin yorduğu şehirlinin tekrar tabiatı keşfettiği «Zone Verte» in bazı sayfaları, merhametin kederle doldurduğu sesinin «Fauborugs de Paris» deki edası, muasır edebiyatın en güzel nümuneleridir. Paul Nizan'ın, eski dostunun kıymetini takdir ederken dediği gibi «O her kitabında biraz daha yükseliyordu» (12). Çünkü kendisini alâkadar eden meseleleri ilk başladığı sanat şekliyle birleştirmiş ve bir ihtilâl muharririnin halletmesi lâzımgelen meseleleri halletmeğe başlamıştı.

Eugène Dabit'nin misali bize mücadeleci edebiyatın, ifade şeklini bulduğunu ve içtimaî romanın en büyük muvaffakiyetlere imkân vereceğini ispat eder.

Çeviren: **Hüsnü BAKI**

---

(1) **Ch. - Louis Philippe:** Charles Blanchard, Bubu de Montparnasse. Marie Donadieu, Le Père Perdrix. Croquignole.

(2) **André Thérive:** «Temps» gazetesi edebiyat münekkidi, boş zamanlarında da romancı. Troupeau, Galeux, Sans Âme, Noir et Or, Souffrances Perdues, Anna, La Fin des Haricots.

(3) **Léon Lemonnier:** 1930 da «Manifeste du Populisme» i tertibetmiş, ayrıca «Coeur imbecile» i yazmıştır. Bu eserde objektif bir realizm idealine yaklaşmıştır.

(4) **Antoine Coulet-Teissier,** Halkçı mükâfatını ihdas etmiş, «Marthe, Femme Seule» ve Toche parmi les Femmes'i yazmıştır.

(5) **Laurence Algan:** Halkçı romancı, bazı noktalarda Huguette Garnier ve Claire Sainte-Solin'e benzemektedir.

(6) **Henri Troyat:** Araigne muharriri. «Faux jours» la Populist mükâfatını kazanmıştır.

Louis Chaffurin: Pique-Puce muharriri.

Jean Prevost: «Le Frères Bouquinquant» ve «Le Sel sur la Plaie». Populist edebî fikirlerine uygundur.

(7) **Henri Barbusse.** En kuvvetli harp romanı olan, «Ateş» muharriri. 1916 Goncourt mükâfatını kazanmıştır.

(8) **Henri Poulaille:** Üç romanından başka «Ils étaient quatre» ve «Âmes Neuves» ü yazmıştır.

(9) **Tristan Remy:** 1936 Populist mükâfatı «Porte Clignancourt», «Sainte Marie des flots», «Faubourg Saint Antoine» muharriri.

(10) **Jean Tréville:** 1938 Renaissance mükâfatı.

(11) **Eugène Dabit:** (1918-1936). **Hôtel du** Nord (1929 Populist mükâfatı) Petit Louis. Zone Verte, Trains de Vies (hikâyeler).

(12) **P. Nizan:** **Eugène** «Dabit'ye tazim» muharriri.

THOMAS MANN

Son zamanların mümtaz yazıcılarından biri hiç şüphesiz Thomas Mann'dır. Şimal Almanya'da Lübeck'li zengin bir tüccar ailesinden gelmedir. Thomas Mann'ın doğumuna rastlıyan günlerde (1875) büyük burjuvazi kendi inkişafının zirve noktasına gelip çatmış bulunuyordu. İşte bu zümreden gelme genç nesil, kendi tahtı üzerinde, babaları, dedeleri derecesinde kaygısızca bağdaşıp kurulamıyor, aldıkları çok daha incelmiş bir terbiye onları, olup biteni düşünmiye zorluyor, hatta istidat ve şartlara uygun şekilde münevverleştiriyordu.

Thomas Mann da ayniyle, kendi kendisinin sanat problemlerini bulup, kendi kendisinin karşısına diktiği andan başlıyarak, kendi köyünden kopup çözüldü. Mamafih, münevver olmasına rağmen o, kelimenin en iyi manasında gene de burjuva kalmıştır.

Hemen bütün modern yazıcılar gibi Thomas Mann da ilkönce natüralist mektep yolunu tutmuştur. Üzerinde tesiri olanlar, Maupassant ve daha sonra Skandinav şairleriyle Dickens ve Thackeray gibi İngilizler olmakla beraber, herşeyden önce o Rus romancılığına meftundu. Şair için asıl olana, yani lisana olan hâkimiyet, Th. Mann'da tam ve mükemmeldir. Ondaki yüksek kültür seviyesi, ondaki hüzünlü istihza, ondaki kendi sanat çalışmalarına karşı beslenen ciddî vazifeseverlik, ondaki, bütün hakikî arka plânların araştırılıp yüze çıkarılmasında görülen güvenilir ilmi zihniyet, eserlerini, kendi zaman ve meslek arkadaşlarının çok üstüne çıkarmıştır.

Seçtiği mevzular, ait bulundukları zamanın sayısız meseleleri kadar çeşitlidir. Bu yüzden, muhtevaları itibariyle yarına malolmuş bulunanları arasında sırf günlük olanlarının da mevcudiyeti gayetle tabiidir. Mamafih formel olarak her eseri bize, onun adından bekleneni verir mahiyettedir. Bir yandan, bir sanatkâr olması itibariyle Th. Mann'ın burjuvaziye karşı olan aykırı durumu, mevzularının seçiliş ve işleniş tarzlarını tayin ederken, öbür yandan, burjuva cemiyetine mensubiyeti, gene ayni şekilde, aceleyle halli gereken meseleleri ihmal etmesini, ve ondaki sanatkâr - insan tezadı yollu telakkiyi doğurur.

Bu yüzden, hayattan uzak sanat, Th. Mann'ın "Tonio Kröger", "Die Hungernden" ("Açlık çekenler"), "Tristan" (1903) gibi bir sıra hikâyelerine mevzuluk etmiştir. Aynı problem, o devir ferdiyetçiliğinin içinde çâbaladığı krizi ve demokrasiye doğru yönelen zarurî dönüşü açığa vurması istenen, "Königliche Hoheit" ("Haşmetpenah") (1909) adlı eserinde de, sembolik mânada, bir prensin hayatında, bu arada satirik - sosyal kritik bir perde arkasından aksettirilmiştir.

İlk büyük romanı "Buddenbrooks" (1901) de o, bir misale dayanarak, geçen asır içinde büyük burjuvazinin evvelâ kuvvetlenip serpilişini ve daha sonra da çürüyüp dağılışını anlatmaktadır. Bu romanda, kalabalık bir aileden ayrı ayrı dört nesille karşılaşıyoruz. Her şahsın ve her karakteristik sahnenin verilişinde hâkim unsur, içlerinde sakladıkları semboller bakımından manidar cümle veya kelimelerin tekerrüründen ibaret stilistik bir ustalıktır. Th. Mann'ın stiline bir cazibe hu-

susiyeti veren bu teknik, onun bütün öbür eserlerinde de kendini gösterir. Parça parça ve aynı zamanda bir kül olarak ta harikulâde olan bu roman, geçen asır ve kısmen de zamanımız burjuva kültürünün mahiyetiyle tanışmak istiyen herkesce okunmalıdır.

İlk dünya harbinden biraz sonra, harpten önceki Avrupanın kültürel meselelerini ele alıp, teferruatın birbirine zencirlenmesi bakımından fevkalâde iyi işlenmiş ve karakter yapıları itibariyle manidar olan muazzam romanı "Der Zauberberg" çıktı.

1939 da "Lotte in Weimar" ("Lotte Weimar'da") adlı kitabı satışa çıkarıldı. İhtiyar Goethe'nin gençlik sevgisiyle buluşuşu Th. Mann'a, "büyük şair ve mütefek kir" i, hiç alışılmamış bambaşka bir ışık perdesi ardından görmek ve tanımak fırsatını verdi. Okumuş ve bilmişliğinin bütün iç zemberekleriyle o, bu küçük tesadüfü son derecede hoş bir huzme altında ışıklandırdı. Üslûptaki üstatça meharetine olan emniyet içinde o, bizzat Goethe,nin kendi ifade ve düşünüş tarzı içine girip, inceden inceye hem kendisi ve hem de Goethe ile eğleniyor.

"Goethe" mevzuu Th. Mann'ı her zaman meşgul etmiş, ve o, bu iki muasıra, yani "Goethe ve Tolstoy"a dair bir etüt kaleme almıştır. "Rönesansta doğup, Büyük Fransız ihtilâlile hâkimiyeti ele alarak 19 uncu yüzyılda dört bir yanda... tam bir inkişaf ve tekemmüle erişmiş bulunan burjuva - humanistik - liberal devrin" ilk dünya savaşı sonunda "feci bir sona erişini" tesbitten sonra o, mediteran - klasik - hümanistik geleneğin bir beşeriyet davası ve dolayısiyle ebedi - beşerî mi, yoksa sadece muayyen bazı şartlara bağlı, veya fâni bir tefekkür tarzı, bir devre yani bir burjuva - liberal devre mi malolduğu, ve bu devirle birlikte mahva mı mahkûm bulunduğu meselesi "ne gelip dayanmıştır. "Avrupa" diyor o, "bu meseleye daha şimdiden cevap vermiş gibidir". Goethe'nin, "hümanistik terbiye idealine karşı takındığı tavır, biraz da Tolstoy'un müziğe karşı takındığı tavıra benzer, yanı Goethe, bu umumi - beşerî terbiye idealinin tehlikesini teşkil eden... amatörce, heveskârca - havalarda kanat çırpana" karşı sosyal bir mukavemet göstermiştir. Velhasıl Th. Mann onu, bazı muayyen tehditlere tâbi bir hümanist diye tarif ediyor.

Onu en yeni romanı "Die vertauschten Köpfe" ("Değiştirilmiş kafalar") ve Yusuf - roman - trilojisi aşağıda esaslı şekilde incelenecektir. Burada ancak, Th. Mann'ın esas eserlerinden birkaçı kısaca alınıp gözden geçirilmiştir. Küçük hikâyeleri, skeçleri, siyasî ve kültürel-siyasî yazıları ve kitapları sayısızdır. Nasyonal - sosyalist rejimin bir düşmanı olarak Almanyadan çıkmak zorunda kalan Thomas Mann şimdi Amerika Birleşik Devletlerinde yaşamaktadır. Stokholm'de Berman - Fischer - Kitabevince ayrı ayrı ciltlerde bir seri halinde yeni baştan satışa çıkarılan eserleri, bugün artık istenince bulunabilmektedir.

Prof. W. RUBEN
Ankara Üniversitesi

Geçenlerde bu mecmuada, Morgan'ın Sparkenbrok adlı romanını tahlil etmiştim: Netice itibariyle bu eserde Hint mistiğiyle işlenmiş bir Ortaçağ efsanesi bahanesiyle erotik bir dava, kitabı hıristiyanlık bakımından âdeta gayri ahlâkîleştirecek bir tarzda ortaya atılmaktadır. Fakat kitap, bu nev'e giren tek eser değildir; daha doğrusu şarka, mucizeler diyarı Hindistan'a has bir takım ekzotik unsurları, Avrupanın en modern psikolojisi veya hattâ psikoanaliziyle edebî şekilde mezcedip, erotiğin ve en modern evlilik hayatının mübrem bazı meselelerini bir mistik gözlüğü altında incelemek, geniş ölçüde dört bir yana dalbudak salmış Avrupaî bir düşünüş tarzıdır. Bu arada meselâ Thomas

Mann'ın "Die vertauschten Köpfe, eine indische Legende" ("Değiştirilmiş Kafalar, bir Hint efsanesi") adlı son kitabını ele alalım. Burada Th. Mann, bir Hint mevzunu, ortakuruna ait bir Hint masalını alıp, onu en modern psikolojiye göre tefsir etmiştir - veya daha doğrusu, modern bir evlilik meselesini bu eski, ekzotik efsane çerçevesine bürüyerek, Hidistan'a hâs harikulâde bir mevzuun yardımı ile, bir Avrupalı çerçevesi içinde hiçbir zaman açığa vuramıyacağı bir meseleyi mütalâa etmiştir. Hindistan'da mevzubas olan zekice bir cinastır: Bir adam, karısı ve arkaşiyle birlikte seyahate çıkmıştır. Büyük İlâhenin mabedine gelinir, adam ilâheye ibadet kasdiyle içeri girer, ve o sırada ona verebileceği başka birşeyi olmadığı için, tutup kendi kafasını kurban eder. Arkadaşı onun peşinden gidip vaziyeti görünce, o da ayni şeyi yapar. Her iki erkeğin arkasından gelen genç kadın da, ümitsizlik içinde tam kendi kendisini asacağı sırada, ilâhe ona bir dilek dilemesini söyler, kadın da erkeklerin yeni baştan hayata iade olunmaları dileğinde bulunur ve kendisine her iki kafayı tekrar eski yerlerine koymasına müsaade edilir. Fakat acelesinden genç kadın, kafaları yanlış gövdeler üzerine oturtmuş ve şimdi de kocasının hangisi olacağı şüphesi içine düşmüştür. Acaba o, meşru zevcinin kafasını mı, yoksa gövdesini mi taşıyandır? Çeşitli şekillerinde suale verilen cevap hep başka başkadır. Bu bir tek sayfalık masalı Th. Mann, 230 sayfa içinde anlatmaktadır. Hint masalında hiçbir yer tutmıyan erotik burada esastır, çünkü kadın her iki erkeği de, kocasını zekâsı ve güzel başı için, arkadaşını da vücut kuvveti ve tabiiliği için sevmektedir. Kadının kocası karısındaki bu ikiliği sezmiştir, ve ona mâni olmamak düşüncesiyle intihar eder; kendi üzerine bir zina şüphesi kondurulmaması için arkadaşı da ayni şeyi yapar; kadın, kafaları aceleyle değil de, şuuraltı derin bir tabakanın (ki bu hususa ait bilgilerimizi Freud'a borçluyuz) saikiyle değiştirmiştir: Arkadaşın kuvvetli gövdesini kocasının zeki kafasıyla birleştirip ideal bir kocaya kavuşur. Hikâye şöyle devam etmektedir: Kocasının kafası arkadaşın gövdesini zaafa uğratıp onu inceltir, arkadaşın kafası ise, kocasının gövdesinin tesirinde güzelleşir, incelir, münevverleşir. Kadın tereddüde düşmüştür, kocadan arkadaşa gider, ve her iki erkek te vermiş oldukları bir karara uyarak, biri öbürünün kalbine bıçak saplamak suretiyle birbirlerini öldürürler, ve böylelikle de herbiri bıçağı kendi kalbine sokmuş olur. Bütün hâdise, derin bir erotik ifade taşımakla beraber, Th. Mann'da mizahidir. Th. Mann, meselenin acılığını perdelemek için, satirik bir eda takınarak bu ekzotik - hintli muhiti bahane etmektedir: Genç kadını, kafasını beğendiği, fakat vücudunu aşağı gördüğü kocası tatmin edememektedir; dava, olgun bir kadını doyuramıyan münevverin davası, modern Avrupanın muazzam davasıdır: Fakat bu dava, bildiğime göre, şimdiye kadar hiçbir edebî eserde bu derece çıplak olarak ele alınmamıştı. Bu keskin meseleyi ele almak cesaretini göstermiş olduğu için, Thomas Mann'a tabiî minnettar kalınmalıdır, ve onun, Hidistan'ı tetkik edip, bu uzak diyarın o kendi kendisine hâs güzellik ve sihrini çekip çıkaran hümanistik zihniyetini alkışlamalıdır - fakat kördüğümü, Thomas Mannda, o ak saçlı insan sarrafı da çözemiyor, ve kadının şuuratlı bir kasıtla kafaları değiştirmesini, Hintlilerin bir telâkkisine göre, insanoğlunu saran ve yeryüzünü ona zahirî bir suret hâlinde gösteren bir göz kamaşması, bir bilmemezlikle izah ediyor; filhakika hint mistiği bize yalnız Allahın mutlak surette şenî, cümle kâinatın ise, yalan olduğunu, hayal olduğunu, ve olup bitenlerin, hep yalandan olup bitmiş göründüklerini öğretmektedir - ve yine bu telâkkiye göre, insanların istekle-

ri de, hareketleri de hep yalan ve hayalden gayri bir şey değildir. Hikâyede bu noktanın izahında, Th. Mann'ca münasip görülen mistik işte budur, çünkü onu modern psikanalizle mezcetmek mümkündür, fakat acaba böyle bir mistik biz modern insanlar için bu erotik - içtimaî meselenin halline yarıyabilir mi?

Kafalarımı vücutlarının inkişafı aleyhine tek taraflı olarak tekemmül ettiren münevverlere sanki ihtiyacımız mı var? Diğer taraftan, güzel bir vücut üstünde keskin bir dimağ idealine rasyonel bir tarzda acaba daha bugünden erişebilir miyiz? Th. Mann'ın, bizi bu münasebetle alâkalandıracak, şimdiki haliyle üç ciltlik bir Yusuf romanı'da vardır. Muharrir bu eserinde, modern tarihçiliğin ve psikolojinin bütün vasıtalariyle, tevratın asırdide mevzuatını, modern kariin eski tarihi anlamasını sağlıyacak, ve bu maziyi sanki bugünmüş gibi yaşatacak şekilde canlandırmağa çalışmaktadır. Thomas Mann bu eserini yazmadan önce, uzun yıllar boyunca, egiptolojiye, semitistiğe ve psikolojiye ait kitaplar tetkik etmiştir. Eser bir kül olarak acaba muvaffak olmuş mudur? Ondan ancak bir hâdiseyi, Yusuf'la Züleyha'nın hadisesini ele alalım. Tevratta, kadın, onu iğfale çalışmadan evvel Yusuf'un, senelerce Potiphar'ın evinde yaşadığı hususu birkaç satırla kaydolunmaktadır. Th. Mann ise, yüzden fazla sahifede, bu güzel delikanlıyı seven, ve aşkına mağlup olmadan önce iffetini ve Potiphar'a olan sadakatini korumak için çırpınan kadının çektiklerini anlatıyor. Üstelik Potiphar bir haremağası diye gösterilmektedir! Anası babası, aristokrat bir aileden gelmedir, ve kadîm Mısır'da hakikaten alışılmış bir âdete göre yekdiğerine karı - koca bağlarıyla bağlı iki kardeş olarak tasvir olunmaktadır. İşe modern pisikolojinin müdahalede bulunduğu noktaya gelelim: Yaşlı - başlı insanlar olan ana - baba, kardeşin kardeşle evlenmesinden yüzçeviren yeni dünyayı artık anlayamıyor, ve bu bir çok derin düşünüp taşınmalara yol açıyor. Diğer bir sahneyi ise Thomas Mann Kuran'dan almaktadır: Burada Züleyha kız arkadaşlarını davet edip vaziyeti o şekilde idare eder ki, Yusuf, arkadaşlarının tam yemiş bıçakları ellerindeyken içeri girer, ve bu güzel delikanlıyı görür görmez hepsi de kendilerinden geçip zarif parmaklarını keserler; bunun üzerine Züleyha onlara, bu güzel delikanlıyla hergün temasta bulunmakla, haremağası - kocasına karşı olan sadakatini muhafazada ne derece güçlük çektiğini serzenişle göstermek fırsatını bulur. Th. Mann bu hâdiseyi sırf bir hâdise olarak anlatmaz, onu, hâdisenin ceryanından önce, bir korkulu rüya, olacağı evvelden sezen bir kâbus hâlinde Züleyhanın uykusuna sokar, ve o, böylece sırf Züleyha'nın bir kurnazlığı değildir, onun bu hareketi burada, en derin şuuraltı tabakalarından doğma bir hareket olarak adeta zaruridir. Firavn'ın zeki, kafalı, asil arkadaşı haremağası Potiphar Hint masalındaki kocaya, Yusuf ta oradaki güzel arkadaşa tekabül eder, kadın ise, kendi iffetini korumıya çalışır ve yenilir - aslında, her iki hikâyede de dava aynıdır, ve liberal istikametteki bir burjuva ve hür Hansaşehri Lübeck'in tüccar sınıfına mensup mağrur bir aristokrat olması bakımından bizzat Th. Mann'ın da daima kendi kendisiyle mücadelede olduğu unutulmamalıdır: o kendisini sanatkâr biliyordu, sanatkârlıksa "bohem'lik" demektir. Fakat Lübeckli bir aristokrata, hiç hovarda bir "bohem'lik yakışır mı? Akh başında bir burjuva kendi kendisine erotik bir serbesti, evlilik iffetini bozmak müsaadesinde bulunabilir mi? Th. Mann'a çoktandır azap verip, eserlerine tekrar tekrar mevzuluk eden bu mesele, zamanımızın şahsî fakat yaygın, bir problemidir, ve eninde sonunda, Sparkenbroke'un ele aldığı dava da gene budur: Kız, kafalı, zeki arkadaşla mazbut adam arasında tereddüt eder. Aslına bakılırsa,

Devletçiliğimizin Vasıfları

Nuri ZAİMOĞLU

Millî kurtuluş inkılâbımızın ana umdelerinden biri olan bizim devletçiliğimizle Batı memleketlerinde yer alan devlet kapitalizmi arasında mahiyet ve gaye bakımından büyük farklar vardır. Bu iki sistemin çıkışlarına âmil olan tarihî, iktisadî şartlar ve zaruretlerle cemiyet ölçüsünde rolleri incelenirse bu ayrılıklar açıkça belirirler.

Devlet kapitalizmini de cemiyetin ekonomik inkişafı seyrinde tarihî misyonuna göre ele alacak olursak onun da ayrı ayrı devirlerde başka başka hususiyetler taşıdığını ve birbirinden ayırt edilmeden hepsini bir kazana atmanın doğru olmadığını görürüz. On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru müstahsil kuvvetler çok inkişaf etmekle sermayedarlar müstahsil kuvvetleri hisseli şirketler, tröstler şeklinde ve sermaye şartları içinde mümkün olduğu ölçüde, içtimaî müstahsil kuvvetler olarak kullanmak zorunda kalmışlardı. Aynı zaruretler neticesinde devletler bu büyük istihsal ve münakale müesseselerinin idaresini ele almıya mecbur oldular. Bu mecburiyet ilk ağızda posta, telgraf, demiryolları gibi işletmelerde kendini gösterdi. İstihsal ve münakale vasıtaları hisseli şirketlerin idare edemiyeceği ölçüde geliştiği ve bunların devletleştirilmesi iktisadî bir zaruret halini aldığı zaman, ve yalnız bu gibi hallerde, bu devletleştirilme işi bütün müstahsil kuvvetlerin cemiyetin eline geçmesi istikametinde yeni bir safha yaratması bakımından iktisadî bir ilerleme olarak kabul edilebilir. Yoksa herhangi bir memlekette iktisadî olmıyan düşüncelerle devlet eliyle demiryolları inşası, malî menfaatler temini maksadı ile inhisarlar teşkili veya harp zamanlarında bazı sanayi müesseselerinin idaresinin, sahipleri namına, devlet eline alınması v.s. gibi teşebbüslerin yukarıda söylediğimiz mânada bir terakki ifade etmesi için hiç bir sebep yoktur. Böyle olmakla beraber her türlü devletleştirmeğe sosyalist damgası vuranlar, hattâ bu yüzden Bismark'ı bile, kendisine yaranmak için sosyalist kabul edenler bulunmuştur. Mese-

---

Goethe'nin Werther'inde mevzubahsolan da yine hep aynı meseledir, ve böylelikle bu, edebiyatın 100 yıllık, insanlığınsa belki de prehistorik bir problemidir; ve bu problem, o derece azap verici, o derece düşündürücüdür ki, ona modern psikoloji vasıtalariyle eskiden olduğundan daha iyi nüfuz edebilen modern edipler onu, ister orta çağlı Trist'an ister bir hint masalı, isterse incildeki Yusuf kılığına sokarak olsun, ancak ekzotik bir çerçeve içinde tasvir edebiliyorlar, fakat her şeye rağmen gene de içlerinden hiç birisi rasyonel bir hal çaresine ulaşamıyor. Çünkü, ferdin ruhunda geçen, sırf şahsî ruhî bir mücadele gibi görünen bu hal aslında, cemiyetin kadın, erkek, âile münasebetleri hakkında koyduğu ve ferde kabul ettirdiği sosyal kıymetlerle, ferdin biyolojik (cinsî) ihtiyaçlarının, iç - itişlerinin çatışması, mücadelesidir. Ferde, kendisini her bakımdan inkişaf ettirme imkânlarını veren bir cemiyet nizamı mevcut olmadıkça, ferdin biyolojik ve psikolojik varlığı ile sosyal nizamın talepleri arasında ahenkli bir bağlılık kuramadıkça, bu çeşit ruhî mücadelelerin, huzursuzlukların rasyonel çaresi bulunamaz; bulunamayınca da, Morgan ve Thomas Mann'da gördüğümüz gibi böyle mistisizme kaçışlar belirir.

lâ Celâl Nuri bunlardan biridir. (1). İktisadî devletçilik serisi altında bugüne kadar altı kitap yazmış olan Ahmet Hamdi Başar da aşağı yukarı her türlü devletçilikte bir nevi sosyalizm görmektedir. İktisadî birer mefhum olarak kapitalist devletçilikle devlet kapitalizminin sosyalizm ile hiç bir ilgisi yoktur.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi müstahsil kuvvetlerin inkişafına bağlı olarak iktisadî zaruretler neticesinde girişilen devletçilik teşebbüsleri içtimaî bakımdan bir ilerleyiş sayıldığı kadar onun dışında sebeplerle tatbik edilen devlet kapitalizminin bir gerileme ifade ettiği şartlar ve devirler de vardır. Bunun en iyi misaline harpsonu devresinde, bilhassa 1929 buhranından sonra muhtelif memleketlerde rastlarız. 1931 yılında bir sıra büyük bankalar, tröst ve konsernler iflâs etmeğe başlayınca bu devletler, sahiplerinin menfaatına, bu müesseseleri kurtarmak için hisse senetlerinin mühim bir kısmını satın aldılar, onlara ortak oldular. Bu devletlerin bu hareketi şüphesiz ki içtimaî ve iktisadî bakımdan milletlerin zararına olmuştur. Çünkü hisse senetlerinin bir kısmını satın almak suretiyle bu sermayedarlara yapılan yardım ancak vergileri artırmak, işsizlere yapılan yardımı azaltmak, maarif ve içtimaî muavenet bütçelerini halk aleyhine kısmak yolu ile temin edilebiliyordu. Bu bakımdan devlet kapitalizminin halk aleyhtarı ve mevcudu zorla idame amacını güttüğü için de aksi-inkılâpçı bir karakteri vardı.

Halbuki bizim devletçiliğimiz büsbütün başka şartlar altında, tamamiyle ayrı gayelerle doğmuştur. Millî kurtuluş savaşımız garp emperyalizminin siyasî ezgisi ve iktisadî soygunu altında perişan bir yarı müstemleke vaziyetinde bulunan yurdumuzu bulunduğu çukurdan çekip kurtarmak gayesi ile başladı. Yurdumuz yabancı istilâsından temizlenirken memleket içindeki dayanakları sosyal müesseselerden, idare sisteminden de kurtulmak gerekti. Bu itibarla millî mücadelemiz hem bir istiklâl savaşı, hem de demokratik bir inkılâp karakterlerini nefsinde toplamış bulunuyordu. Millî kurtuluş savaşımız muvaffakiyet ve zaferle neticelendikten sonra inkılâbımızdan tahakkukunu beklediğimiz meselelerin mühim bir kısmı tamamiyle halledilmiş, diğerlerinin de halli imkânları elimize geçmişti. Siyasî istiklâl kazanılmıştı. Fakat iktisadî istiklâl olmadan siyasî istiklâlin tutunabilmesine imkân yoktu. İktisadî istiklâlimizin temini inkılâbımızın başlıca vazifelerinden biri idi. Askerî savaş, siyasî kurtuluş hareketinde olduğu gibi büyük Atatürk iktisadî kurtuluş ve kalkınmanın da önemine ilk olarak işaret etmiş, bu alandaki çalışmaların başına geçmişti. 17 Şubat 1339 (1923) da İzmir'de toplanan iktisat kongresindeki tarihî nutkunda Atatürk şöyle demişti:

«İstiklâli tam için şu düstur var: Hâkimiyeti milliye, hâkimiyeti iktisadiye ile tarsin edilmelidir. Bu kadar büyük gayeler, bu kadar mukaddes ve azametli hedefler kâğıt üzerindeki düsturlar, arzu ve hırslarla husul bulamaz. Bunların tahakkuku tammını temin için yegâne kuvvet, en kuvvetli temel iktisadiyattır. Siyasî ve askerî muzafferiyetler ne kadar büyük olurlarsa olsunlar iktisadî zaferle tetviç edilmezse semere ve netice payidar olmaz. En kuvvetli ve parlak zaferimizi tetevvüç eden, semeratı nafiayı temin için hâkimiyeti iktisadiyemizin temin ve tarsini lâzımdır. Bu kadar feyizli, bu kadar kudretli olan yeni hükûmetimizin düşmansız kalacağını farzetmek doğru değildir. Bunun için çok kundaklar koyarak münhedim etmeğe çalışacak ve suikaste teşebbüs edecekler bulunacaktır. Bütün bunlara karşı silâhımız iktisadiyatımızdaki kuvvet, resanet ve muvaffakiyetimiz olacaktır.»

İktisadî istiklâl ve hâkimiyetin temini çok güç bir şeydi. Memleketimizin bütün iktisadî kumanda mevkileri yabancı sermaye elinde idi. Düyunu umumiye ve reji idarelerinden başka, demiryollarımız, bir sıra nafia şirketleri, maden işletmeleri, bankalar, belli başlı sanayi müesseseleri, en kuv-

vetli ticaret firmaları ile ecnebî sermaye Türkiyemizin hemen bütün zenginliklerini doymak bilmez istismarı altında tutuyor, milletimizin kanını durmadan emiyordu. Yurdumuzun hakikî sahibi olabilmemiz için iktisadiyatımızın bağrına aç birer sülük gibi yapışmış olan yabancı sermayenin efendiliğine son vermek, hiç değilse iktisadî kumanda yerlerini kendi elimize geçirmek mecburiyetinde idik. Senelerden beri sürüp giden harplerin tesiri ile mevcut sanayi ve ziraat işletmelerimiz de ağır darbeler altında ezilmişlerdi. İstihsal azalmıştı. Bütün bunların yeniden diriltilmesi lâzım geliyordu. Ekonomi bakımından garp memleketlerine tâbi olmaktan kısmen olsun kurtulabilmek, bununla da elde edilemezdi. Yeni fabrikalar açmak, ziraî istihsalimizi ihtiyaca göre düzenlemek de icabediyordu.

Bunlar tahakkuku çok zor şeylerdi. Yalnız istemekle yapılamazdı. Başta kapitülâsyonlar olmak üzere bütün müesseseleri ile Türkiyemize hâkim olan yarı müstemleke sistemi ve onun tabiî ortağı derebeylik ve yarı derebeylik ekonomisi millî sermayenin gelişmesi imkânlarına kuvvetli setler çekmişti. Hususî müteşebbislerin elinde bulunan az miktardaki sermaye tabiatı ile buna kâfi gelemezdi. Emperyalizm devrinde emperyalizm ve onun yurdumuz içindeki dayanaklarına karşı mücadele yolu ile tahakkuk eden inkılâbımızın garptaki kapitalizmin ilk inkişafına yol açan burjuva inkılâplarının yürüdüğü istikameti aynen takip etmesine imkân yoktu. İktisadî liberalizm bizi yabancı sermayenin tahakkümü altında tutmaktan ve eskiyi bir başka şekilde devam ettirmekten başka hiç bir şeye yarayamazdı. Onun için inkılâbımızın başlıca hedeflerinden biri olan iktisadî hâkimiyetimizi sağlamak ancak devletçilik prensibi ile kabil olabilirdi. Demiryollarını, nafia işlerini, maden ocaklarımızı millîleştirmek, ihtiyacımızı kısmen olsun karşılıyabilecek fabrikalarımızı kurmak için devlet eliyle millî gelirimizi, millî kaynaklarımızı seferber etmek zorunda idik. İşte bu ihtiyaçladır ki devletçilik inkılâbımızın başlıca umdelerinden biri olarak Türk milletinin kalbinde yer aldı.

İnkılâp havası ve şartları içinde doğan devletçiliğimiz kendisinden beklediğimiz gayeleri itibariyle inkılâpçı idi. Çünkü her şeyden evvel yabancı sermayenin Türkiyedeki hâkimiyetine karşı çevrilmişti; yani Türk halkını yabancılar tarafından soyulmaktan kurtarıyordu; şu halde antiemperyalist, millî ve aynı zamanda halkçı idi.

Görülüyor ki bizim devletçiliğimizle, garpte bir avuç kapitalisti iflâstan kurtarmak için halk aleyhine alınan tedbirlerle tatbik edilen devlet kapitalizmi arasında gaye ve mahiyet bakımından çok büyük farklar vardır.

Yabancı şirketler elinde bulunan demiryollarımızı, elektrik, tramvay, su, telefon, liman rıhtım v.s. gibi nafia işletmelerini, Ereğli kömür ocaklarımızı millîleştirmekle devletçiliğimizin anti-emperyalist karakteri ortadan kalkmış değildir. Ağır ve hattâ hafif sanayi bakımından iktisaden bağlı bir memleket olmaktan henüz kurtulamadığımıza göre devletçiliğimizin emperyalizm aleyhtarı mahiyeti şüphesiz ki devam etmektedir ve edecektir. Bugün yaşadığımız harp şartları içindeki ekonomi durumumuz bunu bize açık olarak göstermektedir. İnkılâbımızı takip eden yıllarda iktisadî liberalizm millî kurtuluş dâvamız için ne kadar zararlı ve tehlikeli idi ise şimdi de halk iktisadiyatımızın kurtuluşu bakımından o kadar zararlı ve tehlikelidir.

Harp zamanlarında devletlerin iktisadî işletmeleri kontrolleri altında bulundurmaları, hattâ bilfiil idare etmeleri bir zaruret halini alır. Bu yalnız harp malzemesinin ve gerekli maddelerinin istenildiği şekil ve ihtiyaç nisbetinde istihsal edilebilmesi için harp sanayiine ve buna yardımcı müessesele tatbik edilemez. Ordunun, cephe gerisinde imalât işleri ile uğraşan halkın istihlâkine mahsus eşyanın istihsali ve ticareti de, istihlâki de sıkı bir kontrol ve takyit altına alınır. Bugün bütün dün-

«Aktör Rolünü Yaşar mı ?»

Suat TAŞER

Bu sualin cevabını aramıya girişmeden önce kısa bir başlangıç yapmama müsaade edilsin.

Tiyatro sanati, Âdemin Cennetten kovulması veyahut Prometheus'un Kaf dağında zincire vurulmasiyle başlamıştır diyebiliriz. İnsanlar Allahları icadetmeden ve günahı tanımadan önce de diğer sanatlar gibi, - resim, musiki, raks - tiyatro sanati de tohum halinde mevcuttu.

Prometheus'la Epimetheus, iki kardeş, ilahları örnek tutarak yarattıkları ilk insanın mayasına aktörlükten de biraz karıştırmayı unutmamışlardı.

İlk insanın bu aktörlük kabiliyeti, iptidaî cemiyetlerin dinî âyinlerinde sihirbazlık şeklinde tecelli ediyor. Daha sonraları, meselâ eski Yunanın paiyen devrinde bu sihirbaz artık aktör adını alarak dinî olmaktan kısmen kurtuluyor. Hıristiyan orta çağda kilisenin emrinde tekrar ilk vazifesine dönüyor. Rönesansla beraber di-

---

yada harp ekonomisi dediğimiz bu sistem tatbik edilmektedir. Bu suretle olağanüstü kabaran harp masrafları yükünü bilayâsıta vergilerle gelir miktarına göre ve nisbeten adâlet dairesinde taksim etmeye, halkın geliri ve masrafı arasındaki muvazenenin devam ettirilmesine, azalan gıda ve istihlâk maddelerinden en az gelirlilerin de istifade edebilmelerinin teminine çalışmaktadır. Ancak bu tedbirler sayesindedir ki, hayatın fazla pahalılaşmasının önüne geçilebilmiş, halkın hayat seviyesi normale nisbeten yakın bir seviyede tutulabilmiştir. Bu nevi müdahaleler, hele bugünkü harbin bütün insanlığın zulüm ve tahakkümden, tecavüzden kurtulması için mütecavizlere karşı yapıldığı keyfiyeti de göz önünde tutulacak olursa, şüphesiz ki ileri ve halkçı bir mahiyet taşırlar.

Bizim yurdumuz da bugün harbin dışında, fakat tesir sahası içinde bulunmaktadır. Eşya fiyatları pek çok yükselmiştir. Halkın satın alma kabiliyeti umumiyetle çok azalmış, bununla muvazi olarak hayat seviyesi dönmüş bulunmaktadır. Sabit ve dar gelirlilere hükûmetimizin yaptığı yardım teşekküre şayan olmakla beraber ihtiyacı teminden uzaktır. Ticaretin serbest bırakılması yüzünden teşekkül eden karaborsa ve insafsız ihtikârcılar halkın zararına gittikçe semirmektedir. Bu kara kuvvet bugün hayatına kastetmekle halkın bir numaralı düşmanı olmakla kalmıyor, hayat seviyesinin düşmesi ile çalışan ellerin verimliliğini azaltmakla, ham madde ve yarı mamullerin fiyatlarını yükseltmekle ve inflâsyona varacak yolu her gün gittikçe biraz daha genişletmekle doğrudan doğruya millî ekonomimizi de tehdit ediyor. Halkımızın ve millî ekonomimizin düşmanlarına, suikastçılarına karşı mücadele zemini üzerinde doğmuş bulunan devletçiliğimizin bugün bunları ciddî bir tehdit altında bulunduran bu kara kuvvetler karşısında yapacak pek çok şeyi vardır. Ve bu hususlardır ki devletçiliğimizin halkçı unsurunun daha kuvvetlendirilmesini icabettirmektedirler. İhtikâr ve istifçilikle halk ve devletimiz aleyhine zengin olan bir avuçluk bir zümreye karşı devletçiliğimizin kudretini göstereceğinden eminiz. Bugünkü şartlara ve icaplara göre devletçiliğimizin başlıca vazifesi bu noktada toplanmaktadır.

nin elinden yakasını tamâmen kurtarıp istiklâline kavuşuyor. Bir aralık saray kapılarından içeri giriyor, ama sora pişman olmuş gibi oradan da çıkıp asıl sahibine halka koşuyor. İşte aktörün böyle maceralı bir geçmişi var. Bugün artık ne için ve kimin için çalışacağını, azap çekeceğini herhalde idrak etmiş olmalıdır. Bu kısa başlangıçtan ayni zamanda sanatin ferdî mi, yoksa içtimaî mi olduğu da meydana çıkmış oluyor; bahusus tiyatro gibi kollektif bir çalışmayı icabettiren bir sanat kolunda.

Şimdi hayatla sahnenin karşılıklı durumunu ele alalım:

Goethe: **"Hayatın neresinden başlarsanız orası başlangıçtır"** diyor. O halde sahnenin hayattaki yerini tayin etmek te kolaylaşıyor demektir.

Sahne, hayatın herhangi bir köşesi veya yüzüdür. Bittabiî bu tariften, hayatla sahnenin ayni olduğu iddia ediliyor manesı çıkarılmamalıdır. Fikrimizi daha sağlam ifade etmek için şöyle bir teşbih yapalım:

Sahne, bir çok gözlü bir mikroskoptur. Hayat kaosundan kesilen maktalar bu mikroskopta tahlil ve teşhir edilir. İşte aktör bu mikroskobun adeselerini aydınlatan ışıktır. Rejisör, mikroskobu idare ve ışığı tanzim eder. Tiyatro muharriri de maktaları getirir. Böylece tiyatro muharriri, rejisör ve aktör hepsi birlikte bu tahlil ve teşhir action'nunu sevk ve idare etmiş olurlar.

Şimdi de cevap vermek istediğimiz suale gelelim:

Aktör rolünü Yaşar mı?

Evvelâ bu suali ören şu üç kelime üzerinde biraz duralım.

Yukarıdaki teşbihimizde aktör demiştik, mikroskobun adeslerini aydınlatan ışıktır. Peki ama mum ışığı mı, elektrik ışığı mı, yoksa bulutsuz Mayıs gecelerinde göklerde parlıyan yıldız ışığı mı? Hiç biri değil, doğrudan doğruya güneş ışığı! Biliyoruz ki güneş ışığı, yedi esas rengin, kendi rızalariyle bir tek renk uğrunda kaynaşmalarından meydana gelmiştir. İşte aktör yedi renkli güneş ışığıdır ki, içinden geçtiği mizaç ve karakter menşurlarına göre in'ikâs eder ve o menşurların kanunlarına uyarak renklerini meydana koyar.

Rol kelimesine gelince: Rol, menşurdan başka bir şey değildir.

Sıra yaşamak kelimesine geldi:

Yaşamak, canlı varlıkların canlılık âlâmetidir. Bir tiyatro eserindeki her hangi bir rol, âdeta fizik varlığını kaybetmiş bir ruhtur. Bu ruh yaşanmak ihtiyacındadır. Aktör, ölü halde, soğumuş ve uyuşmuş olan bu ruhu kendi fizik mevcudiyeti içine alır ve ona kendi şahsında yeni bir şekil, taze bir hayat verir. Bu keyfiyet ise, ruhun yeniden ve yeni olarak canlandırılmasından, yaşatılmasından başka bir şey değildir. Binaenaleyh aktör yaşayan değil, canlandıran ve yaşatan kimsedir. Bu noktada yaşamakla yaşatmak arasındaki büyük ve derin farka dikkatinizi çekmek isterim. Yaşamak hiç bir zaman yaşatmayı ifade etmez, ifade etmediği gibi mümkün de kılmaz. Biri tamamen aktörün keyfine ve iradesine bağlı ruhî - derunî faaliyeti diğeri de doğrudan doğruya aktörlük sanatini açıklar.

Bir tiyatroya gittiğimiz zaman aktörün nasıl yaşadığından evvel, nasıl yaşattığını görmek isteriz. Aktör, rolünü elinden geldiği kadar yaşar da yaşatmıya muvaffak olamaz. Aksine, yaşamadığı halde pek âlâ yaşatabilir. Ve asıl ondan beklenen de budur. Bakın bu hususta Diderot ne diyor:

"Aktör bizi heyecana düşürdüğü anda bile, yine kendi kendini dinler ve mahareti, zannettiğimiz gibi hissetmek değil, hissin âlâmetlerini sizi aldatacak kadar, tıpkı tıpkısına belirtmekten ibaret olur. Istırabının feryatları, kulağında önceden yer etmiştir. Ye'sinin jestleri, ezberlenmiş ve ayna karşısında tamamlanmıştır. Tam

mendilini çıkaracağı veya göz yaşlarının akacağı anı bilir. Bu halleri muhakkak filan kelimeyi veya filan heceyi söylerken yapacaktır, ne daha erken, ne daha geç. Bu ses ihtizazı, bu yarım kalmış kelimeler, bu kısık veya uzatılmış heceler, uzuvların bu titreyişi, dizlerin bu sallanışı, bu kendini kaybetmeler, bu coşup taşmalar, sadece taklit, önceden ezberlenmiş bir ders, yüzün o acıklı ifadeleri ise, ulvî bir maymunluktur; aktör bunun hatırasını, üzerinde çalıştıktan hayli zaman sora da muhafaza eder ve o hareketleri yaparken şuurunda tutar; böylece - gerek şair, gerek seyirci ve gerek kendisi için büyük nimet - bütün ruh hürriyetine sahip olur. Bundan, diğer mümareselerde olduğu gibi, yalnız vücudu yorulur. Oyun bitince sesi kısılır, müthiş bir yorgunluk duyar, ya çamaşır değiştirir, yahut yatar; fakat kendisinde, rolünden mütevellit ne bir kırışıklık, ne ıstırap, ne melânkoli, ne de bir ruh perişanlığından eser vardır. Bütün bu intibaları siz alır gidersiniz. Aktör bitap düşmüştür, siz de hüzün içinde kalmışsınızdır. Çünkü o hiç bir şey hissetmeden, çırpınıp durmuştur, halbuki siz, hiç çırpınmadan hissetmişsinizdir. Bu böyle olmasaydı, aktörlük çekilir miydi? Fakat aktör rolünü oynadığı adam değildir, o, rolünü oynar, hem o kadar iyi oynar ki, kendisini o zannedersiniz: Bu vehme yalnız siz düşersiniz. O, kendisinin o adam olmadığını pek iyi bilir."

O halde yukarıdan beri yaptığımız izahlardan ve Diderot'un bu sözlerinden bir netice çıkarıp, aktör ve aktörlük için şöyle diyebiliriz:

Aktör, yaşatmasını bilen kimse ve aktörlük yaşatmasını bilmek sanatidir. Yaptıklarına seyirciyi inandırması, muvaffak olması demektir. Bunu, ister rolünü yaşıyarak yapsın, ister yaşamayarak; fakat her halde seyirciyi inandırsın.

Kabul ediyoruz ki aktör, kendi his düzenine, duygu âlemine uymayan, belki de tamamen zıt olan hisleri ve duyguları da sanki kendisininmiş gibi göstermiye, ifade etmiye sanatı icabı mecburdur. Aksi halde ancak mahdut ve muayyen hisleri, duyguları ifade etmekte ustalık derecesine varan bir ihtisas elde eder ki, bu da pek makbul olmasa gerek.

Büyük aktör, kendi hislerile rolünün hisleri arasındaki mesafeyi daima göz önünde tutar. Ve sanati de bu mesafenin büyüklüğü nisbetinde mükemmellik derecesine ulaşır. Aktör, kendi hislerinin ötesinde ve rolünün hislerine hâkim vaziyettedir: Birinin tahdit edici tesirinden uzak, diğerinin yaratma imkânlarına daha yakındır.

Burada yine Diderot'un fikrine müracaat edelim:

"Aşırı hassasiyet, şöyle böyle aktörler yetiştirir, şöyle böyle hassasiyet, ortaya sürü sürür kötü aktörler çıkarır, hassasiyetten bir zerre bile bulunmaması da, mükemmel aktörlerin yetişmesini mümkün kılar. Aktörün göz yaşları beyninden iner, hassas adamın göz yaşları ise, yüreğinden fışkırır."

Eğer hassasiyet kelimesini, hissizliğin, katı ruhluluğun zıddı olarak değil, fakat duygulu ve kavrayışlı olmak mânasında alırsak, maksadımız daha doğru anlaşılır. Meselâ, " - Ne hassas adam!" dediğimiz zaman, " - Ne ince duygulu adam!" demek istemişizdir. Yoksa hislerine mağlup, mariz ruhlu adam değil.

Hassasiyet, ruhumuzun ve dimağımızın dış tesirlere karşı olan reaksiyonunu ifade eder; bu da teessürî halleri vücuda getirir. İşte bizim anlatmak istediğimiz aktör, bu teessürî hallere diğer insanlardan daha yakın olan kimsedir. Fakat hisleri, şuurunun dizginlerile sevkeder. Bu ise, onun samimî olmamasını icabettirmez. Ve unutmayalım ki aktörün ruhu küstüm otu değildir.

Aktörün mutlaka duyarak oynamasını iddia ve müdafaa edenlere, belki bir

defaya mahsus olmak üzere hak verebiliriz: O da, provalar esnasında! Ezberlenmiş sözler, bir ressamın boya tüpleri içinde uyuklıyan renkler gibidir. Bu tüpleri bir araya getirsek acaba bir tablo elde edebilir miyiz? İşte ressam bu renkleri bir şekil komposizyonu içinde eritip tuvali üstüne geçirerek tablosunu nasıl meydana getirirse, aktör de provalar esnasında rolünün sözlerini, tıpkı ressam gibi, yaşatmak istediği karakterin tablosunu yaratmak için kullanır. Ve ilk temsil akşamı perde açılınca bu hazırlanan tablo artık seyircilere arzediliyor demektir.

Yalnız şu noktaya dikkat edelim: Ressamın tablosu bir defa tamamlanınca artık işi bitmiş sayılır. Lâkin aktörün yarattığı karakter tablosu her temsilde tekrar edileceği için onun gibi statik kalamaz; daima yenilenmek, daha mükemmele doğru değişmek zorundadır. Bu çok mühim bir noktadır. Eğer aktör hislerile ve rolünü yaşıyarak oynıyacak olursa, muvaffakiyeti mes'ut tesadüflere, daha doğrusu bir nevi ilhama bağlı demektir. Halbuki hislerinin haricinde ve onların yardımına ihtiyaç duymadan oynarsa, ne tesadüflere, ne de ilhama lüzum kalır. Ve insiyakî olmaktan kurtulduğu için de asıl sanata yükselmiş olur.

Temsil akşamı, evvelki provaların kalabalık bir seyirci karşısında tekrarı demek olduğuna göre, başka bir manası olması lâzım. Bu mana ise, iki taraflı olabilir:

1. Seyirciye göre
2. Aktöre göre

Eğer mümkün olsaydı da bütün provalar devamınca seyircileri bu çalışmalarda hazır bulundurabilseydik, o zaman temsil akşamı hiç heyecan ve alâka duymıyacakları muhakkaktı.

Aktör ise, aksine: temsil akşamı sanki ilk defa o rolde sahneye çıkıyormuş gibi tabiî ve alışıktır. Burada şu noktaya da dikkat edelim:

Aktör provalarda rolün içine girmeye, onu kavramıya gayret eder. Binaenaleyh duyguları da dahil olduğu halde bütün melekelerinin yardımına müracaat etmekte haklıdır. Provalar aktöre ekseriyetle usanç getirir, bıktırır. Niçin? Çünkü hisleriyle oynamıştır, sinirleri azamî şekilde yorulmuştur. Bununla beraber rejisör, prova çalışmalarına temsillerden daha çok ehemmiyet verir. Provalarda aktörün ümitsizliğe düştüğü de sık sık vâki olan hallerdendir. Fakat temsil akşamı aktör rolünün bütün güçlüklerini yenmiş, ona artık tamamile hâkim olmuştur; belki heyecan duyar, ama korkmaz.

Provaların başlangıcında aktör, rolü içinde kendini kaybeder, lâkin son provalara doğru kendini yavaş yavaş rolünden ayırır, uzaklaştırır. Temsil akşamı ise, tıpkı mahkeme salonunda kürsiye çıkan bir hâkimin adalet sembolü olarak sırtına giydiği pelerin gibi, aktör de uzun provolar neticesinde yarattığı karakterin şahsiyetine öylece kolaylıkla bürünür ve sahneye girer. Burada da tablo misalinde söylediğimiz gibi, bu pelerinin her temsilde daha mükemmele doğru değişmesi lâzım geldiğini hatırlatalım.

Şimdi bu izahımızı şöyle bir neticeyle bağlıyabiliriz:

Provalarda rejisör, temsilde aktör hâkimdir. Ve provalar aktöre temsildeki hâkimiyetini temin eder.

Aktörün sahne dışında hususî bir hayatı vardır. Bu, sahnedekinden daha çetin ve daha gerçek bir hayattır. Aktör de hepimiz gibi, bu hayatın daimî tesiri, ciddî baskısı altındadır. Ancak onun alelâde insanlardan ayrıldığı ve sanatının icabettirdiği bir üstünlüğü var, o da: - eğer hisleriyle oynayan bir aktörse - sahneye girmeden evvel, tıpkı kış günü eve gelen bir kimsenin antrede paltosunu; boyun atkısını, şapkasını V. S. çıkarması gibi, dışarıya, dış dünyaya ait endişe, sıkıntı, azap, neş'e keder, sevinç... hasılı bütün ruhî ve

zihni yüklerini soyunma odasında veya kulis arasında hemencecik boşaltması ve sahneye girerken bunlardan bir zerresini bile içinde götürmemesi keyfiyetidir. Şüphesiz bu güç bir iştir. Amma ne yapalım ki temsilin sonunda sanatkârın bu yüzden, yüklerini tamamen boşaltmaması yüzünden uğrayacağı muvaffakiyetsizliği, ne kadar halden anlıyan bir seyirci olursak olalım gene de affedemeyiz; bu hem onun için, hem bizim için daha güçtür.

Bir aktör düşünelim ki, karısı veya annesi tehlikeli bir ameliyat geçirmek üzere bulunuyor. O gün veya o akşam da aktör bir komedi temsilinde vazife almış, sahneye çıkacak. Şimdi bu aktör bir kaç dakika sonra açılacak olan perdeyi ve bu perdenin ötesinde salonu dolduran yüzlerce, belki de binlerce dikkat ve merak dolu gözleri mi düşünsün, yoksa kendi derdini mi? Hangisini? Yaşaması icabeden derdi midir, yoksa rolü müdür? **To live or not to live!** işte mesele burada.

Her halde hisleriyle oynayan aktör, istemediği halde derdi ile ro'ünün hislerini birbirine karıştıracaktır. Hislerinin haricinde oynayan aktör ise, hem rolünün isteğine daha kolaylıkla uyar, hem de gizli gizli kendi derdi ile uğraşabilir. Şu halde muvaffak olamamak tehlikesi daha ziyade birincisi için varittir.

Bu bahiste bir çok misaller bulup çıkarmak kabildir. Fakat biz aza kanaat ederek ötekileri söylemekten vazgeçiyoruz.

Ele aldığı bir rolde kendi mizacına uygun unsurlar ve vasıflar, daha doğrusu benzerlikler aramak, belki müptedi aktörler için başlangıçta mazur görülebilir. Fakat bu, aktörün bütün sanat hayatı boyunca müdafaa edeceği bir prensip değildir. Hayat tecrübelerinin çokluğu ve çeşitliği aktöre sanatı için bir çok yaratıcı imkânlar verebilir. Ve iyi bir aktör bu imkânları sanatı uğruna ne kadar çok kullanabilirse muvaffakiyetini o kadar kolaylaştırmış olur. Görgü, bilginin esasıdır; bilgi ise, sanatın yarısı. Aktörü muvaffakiyete emniyetle ulaştıran şaşmaz bir kuvvet var:

Oto kontrol (kend keindini kontrol). Görüş derinliği, muhayyele kudreti, hislere hakimiyet, fikri kavrayış, tabiî istidat ve bütün bunları tamamlıyarak sevk ve idare eden kendi kendini kontrol hassası: İşte büyük aktörü teçhiz eden aslî vasıflar. Bunlardan birinin eksik veya zayıf olması aktörü, aktörü değilse bile aktörlük sanatını müteessir eder.

Bu saydığımız vasıfların tam olarak aktörün şahsında temerküz etmesi, şüphesiz tabiatın bir lutfudur. Fakat büyük aktör esasen tabiatın yaratmaktan gurur duyduğu, iftihar ettiği bir varlıktır. Çalışmak imkânsızı değil, nihayet imkânları keşfeder.

Yukardan beri söylediklerimizi umumî bir netice altında toplarsak şöyle diyebiliriz:

Aktör, kendi nefsini bir çok başka nefsler uğruna feda eden, bir tek nefsle yaşamıya doymıyan adamdır. Sanatı, yaşatmaktır. Yaşatılanı yaşamak ta seyircinin vazifesidir.

Orta Anadoluda Toprak Meselesi

Halil AYTEKİN

Köylü demek biraz da ekip, biçecek toprağa sahip kimse demek olduğuna göre, her köylünün elinde bir miktar sürüp, ekecek toprağı bulunması gerektir. Halbuki Orta Anadolu köylerinde yaptığım esaslı tetkik ve incelemelerden elde ettiğim netice hiç de böyle değildir..

Bu yazımda bu bölgenin çok eski ve tipik bir köyünden aldığım misallerle bu ciheti belirtmeğe çalışacağım. Bahsetmek istediğim Kırşehir bölgesinde Hacıbektaş köyü nüfusu 3000 ni aşan 500 evli büyükçe bir nahiye merkezidir. Köyün kuruluş tarihi 700 sene ötelerine kadar, uzar. Halkının % 90 ından fazlası seferberlik içerisine kadar, ekip, biçecek tarlaya, takıma sahip bulunuyordu. Uzun süren bir harp, onun peşi sıra gelen kıtlık ve kuraklık yılları, her tarafı kasıp kavurduğu gibi, Hacıbektaş köyü insanlarını da çok zayıf ve halsiz düşürdü. 500 ü aşan çift adedi bu kıtlık, kıyamet yıllarında 100 den de aşağı düştü. İhtiyaç ve sıkıntı içerisinde kıvranan halk, canlarını kurtarmak, çoluk, çocuklarını doyurmak için boğaz derdine düştüler. O zaman, şimdiki gibi gurbet âdet edilmemişti. Kimse bir tarafı bilmiyordu. Uzun askerlik yıllarında az, çok gözü açılanlar, köylerine döndükten sonra, züğürtlük canlarına tak dediğinden kısmetlerini gurbette aramağa çıktılar. Zaten, birçoklarının yurdu, yuvası dağılmış, evi, ocağı sönmüştü. Bu arada birçokları da daha köye ayak basmadan canından bezdiğinden çoluklarını, çocuklarını atarak başlarını alıp battılar. Bir kısmı İzmir'i boyladı. Bir kısmı da o zaman ziraat işçilerinin toplandığı Adana ve havalisine akın ettiler. Kılıçtan arta kalanlar da bu memleketin ağır ve sıtmalı havasına dayanamıyarak telef olup gittiler. (1).

Memleketin birçok yerlerinde olduğu gibi Hacıbektaş köyünde de eli iş tutar pek az adam kalmıştı. En seçme celep gibi delikanlılar, cephede düşman kurşuniyle ölürken, köyünde bıraktığı çoluk, çocuğu da hastalık ve alçık gibi iki amansız düşmanın pençesinde can veriyorlardı. Bu yüzden köyde nüfus pek azalmış, tarla, takım zengin çiftlik sahiplerinin eline geçmişti. Kader ve kısmetini diyarı gurbette aramak imkânına sahip olamıyanlar için, zengin kapılarına karın tokluğuna yamanmaktan başka, çare kalmadı.. Harpten sonra, elindeki toprağını kaybeden halkın 3/4 ü ırgatlaştı. O zaman memlekette ziraat işçiliği pek geri ve iptidaî bir haldeydi. Memiryolu, fabrika, inşaat gibi işçilere geniş mikyasta iş ve çalışma imkânları hazırlayan büyük teşebbüslere girişilmemişti..

Yavaş, yavaş hastalık ve sefalet, önüne geçilmez bir facia halini aldı. Bunun neticesi olarak, memleketin her tarafında olduğu gibi, Hacıbektaş köyünde de halli güç, ortaya yeni bir sürü sosyal meseleler çıktı. Harbin peşini kıtlık ve kuraklık yılları takip etti. Köyde asker kaçağı birkaç eşraf ve çiftlik sahibi imtiayzlı adamlardan ve asillerden ve köyü tahakkümleri altında tutan (B) tekkesi ile (T) şeyhlerinden başka kimse kalmamıştı. Halkın büyük bir kısmı mülkiyetini kaybettiğinden bir kısmı da toprağı işliyecek ziraat âlet ve vasıtalarına malik bulunmadığından çiftçiliği bırakmıştı.

(1) «Alay alay gelirler, birer birer ölürler, tükenir mi Anadolu'nun boz kırlısı» Adana ve havalisinde toprak işçileri için söylenmiş bir sözdür.

Bu vaziyetten faydalanan, Hacıbektaş köyünü asırlardır nüfuzları altında tutan (B) tekkesi ile (T) şeyleri oldu. Küçük mülkiyet sahibi köylünün elinden çalan toprak bunların elinde toplandı. Uzun müddet, sarayın ve asilliğin kendilerie bahşettiği hak ve imtiyazla, memleketin muntelif köşelerinde âdeta nüfuz bölgeleri tesisine muvaffak olan, Hacıbektaş köyünde oturan bu ocaklılar, sayısı yüzleri aşan köyleri, zamanla kendi tarikatları içerisine alarak (ocak ve mürşit hakkı) ismi altında topladıkları müzuratla bu köyleri kendilerine daimî bir vergi veren vakıf topraklar haline getirmdişlerdi. (B) tekkesi ile T şeyhleri bu uğurda birbirleri ile en amansız mücadelelere girişerek köy halkını ikiye ayırmışlardı. Bu mücadele ve baskı altında şahsiyetlerini, öz varlıklarını kaybeden halk, uzun yıllar bu iki ocağın kulu kurbanı oldu. Çalışıp, kazandıklarını ona ve onun adamlarına yatırmak suretiyle ocağa bağlılıklarını ispata çalıştılar. Köyün yarısına (B) dergâhındaki babalar, yarısına da (T.) şeyhleri hükmediyordu. Her iki müessesenin de elinde geniş çiftlikleri, sayısız malikâneleri vardı. Her taraftan su gibi para ve servet akıyordu. Servet ve zenginlikleri arttıkça ihtirasları da o nisbette artan her iki tarafın arasındaki mücadele de kızışıp, keskinleşiyor, habire halkın cehalet ve taassubu körükleniyordu. Bu sayede bir sürü gafil zavallıyı peşlerinde sürükleyerek efkârlarına hizmet ettirmesini biliyorlar, her mücadele sonunda biraz daha zayıf ve mecalsiz düşen köylünün elindeki malını, mülkünü çekip alıyorlardı. Halkı bir taraftan partilere, zümrelere ayırarak birbirine takarken diğer taraftan kendi hain emellerini gizliden gizliye yürüterek geceli, gündüzlü faaliyetlerini devam ettiriyorlardı.. Zaten, yukarıda işaret ettiğim sebepler dolayısiyle bu adamların haksızlıklarını yüzlerine çarpacak köyde uyanık, canı içinde kimse kalmamıştı. Elinde parası ve mülkü bulunan birkaç kişi de bu iki kapıya kavuk sallamakla keselerini dolduruyorlar; halktan oldukları halde efendileriyle birleşerek halkı soyup soğana çeviriyorlardı.. İşlerinin ehli olan bu çanak yalayıcılar, çevirdikleri dolap nisbetinde post kapıyorlar, iki tarafa da kesen bıçakları sayesinde hain ve gizli emellerini örtbast etmesini biliyorlardı. Bu iki ocağa mensup adamlardan başka, köyde efendi tanımıyorlardı. Kimsenin sivrilmesini, ileri gitmesini istemezlerdi. Hiç kimse müstekilen hareket etmek ve yaşamak imkânlarına sahip değildi. Bütün köy halkının hareketleri bu iki ocağın sıkı kontrolu altına alınmıştı. Her şeyin güzeli ve iyisi onlar içindi. Köyün en güzel arazisi, sayısız değirmenleri, ve malikâneleri ya adak, ya niyaz olarak bu iki ocağa yatırılmış, yahut da zorla ellerinden çekip alınmıştı.. Bir zamanlar ekip biçecek toprağa sahip olan köy halkı artık ancak, yarıcılık, ortakçılık ve işçilik yapmak suretiyle öz topraklarında çalışmak ve faydalanmak imkânlarına sahipti. Bu iki müesseseden herhangi birisi, istediği tarla, bağ ve bahçeyi istediği zaman kendi çiftliğine katabilir. Buna köyde kimse ses çıkarıp, itiraz etmek hakkını haiz değildi.. Halk, öte dünyada efendi, ve babalardan görecekleri şefaate, kavuşacakları uhrevî nimet ve hazlara karşılık, dünya malını ve nimetlerini bağışlamakta tereddüt göstermez, o türlü zevk ve saadetin verilen adak ve niyazlar karşılığı elde edileceğine inandırılmıştır. Halk, elindekini, avucundakini efendilerinin önüne döküp sefil bir hayat sürerke onlar servet ve ihtişamın en yüksek katında otururlar, gırtlaklarına kadar, altın ve gümüşe gömülü tahtlarında tarikat mensuplarına sabır ve ümit telkin ederek hüküm yürütürlerdi..

Gün geçtikçe köyün üzerine taassup ve istibdadın korkunç kanatlarını germeğe başlıyan ocaklılar, bununla da kalmadı: bütün köy çiftlikleri, halk ta işçileri haline gelince, gurur ve azametleri de arttı. 500 evli Hacıbektaş köyü ile birlikte memleketin daha birçok köyleri üzerinde nüfuz bölgeleri tesis ederek, faaliyetlerini bir kat daha arttırdılar. Her iki taraftan da dört bir tarafa adamlar çıkartıldı. Hasımlarını

yere sermek, yeni gelir ve varidat kaynakları bulmak için, taliplerinin sayısını çoğaltmak gerekiyordu. Çıkardıkları adamlarla her tarafta hudutsuz bir propaganda savaşına giriştiler. Bu yüzden aralarında iğrenç ve korkunç bir rekabet ve zıddiyet başgösterdi. Teşkilât büyüyüp genişledikçe yeni, yeni masraf kapıları açıldı. Uzlaşmak ve anlaşmak ümidi suya düşünce, işi başka şekle döktüler, yavaş, yavaş mülkiyet ve şahsiyet dâvası tarikat ve post kavgasına çevrildi. Bunun neticesi olarak köyde yeni partiler, zümreler peydah oldu. Gizli eller tarafından halk, boyuna tahrik ediliyor, birbirinin üzerine kışkırtılıyordu. Az zamanda koca köy birbirine girdi. İki düşman zümre halinde kardeş kardeşe diş bilemeğe, efendileri hesabına gırtlaklaşmağa, boğuşmağa başladılar...

Zamanla iş dallanıp, budaklanıp da gürültü büyüyünce mesele hükûmetin kulağına kadar vardı. O zaman İstanbulda oturan sultanların müdahalesiyle iş büsbütün sarpa sardı. Her iki tarafta saraya elçiler, adamlar, hediyeler gönderiyor. Aleyhte, lehte çeşit, çeşit emirler, fermanlar çıkartılıyordu. Hangi taraf ağır basarsa postu o kapıyor, böylelikle karşı tarafı ya susturuyor veya köyden sürdürüyordu.. Gitgide köye hükmeden imtiyazlı, asil bir sınıf yanında, ondan kopardığı haklarla, köylünün alın teri ve emeğinden zenginleşip mühim bir servet yığan ikinci bir kuvvet daha belirmeğe başlıyordu. Birinciler, ikincilerle elele vererek köyü iliklerine kadar emmeğe, fakir düşkün halkı, soyup, soğana çevirmeğe başladılar.. Halk, arasında ötedenberi hâkim olan bir kanaate göre, «Gökten düşen bir şeyin parçası bulunur, efendilerin gözünden düşenin parçası bulunmaz» dı. Bu itikat ve zihniyetin tesiri altında halkın alınteri ve emeği efendilerin şahsî ihtirasları uğrunda uçup gidiyor, şehrin kadılarının, müftülerinin, şeriyeci ve dâva vekillerinin ceplerine akıyordu..

Zaman, zaman halkın içinden yetişip de haksızlığa ve zulme karşı baş kaldırmak cesaretini gösterenler, feci ve iğrenç bir şekilde ya cezalandırılıyor; ya, sürdürülüyor, yahut da ortadan kaynatılıyordu.. Lâkin, hakikat durudurlamazdı.. O ağır ve gizli de yürüse bir gün bir tarafta muhakkak patlak verecekti. Nitekim de öyle oldu.. Asırlar boyunca memlekette artsız, arasız geriliğin, irticaın, taassup ve cehaletin müdafaa ve mümessilliğini yapan bu iki ocak, ilk tekmeyi cumhuriyetin kuruluşundan sonra yedi. (B.) tekkesinin dağılması üzerine, kör ve kara kuvvetler elinde esir olan halk, düştüğü cehalet ve taassup çukurundan silkinip çıkmak cesaretini ilk defa kendinde buldu. En büyük manevî istinatgâhlarını dergâhın kapanmasiyle kaybeden (T.) şeyhleri de ürktüler. Korku ve şaşkınlık geçinceye kadar, bir müddet yorganlarını başlarına çekerek sustular. Memleket ve halk üzerinde ebedî ve mutlak bir hak iddia etmekten vaz geçer gibi göründüler.. Bu umulmadık hâdise pek kısa bir zamanda (T.) şeyhlerinin mevkilerini ta kökünden sarsmış, nüfuz ve itibarlarını tehlikeye düşürmüştü.

Uzun yıllar, eşraf, ağa ve ocakzedelerin elinden çekmedikleri kalmıyan köy halkı, bu inkılâpçı hareketten sonra, kısmen, manevî baskı ve hâkimiyet altından yakayı sıyırdılar. Bununla beraber hâlâ en verimli ve kıymetli topraklar, iki elde toplanmış bulunuyordu. (T.) şeyhleri sahip oldukları topraktan bir karış bile kaybetmedikleri gibi, (B.) tekkesinin çiftlik ve arazisi de olduğu gibi evkaf idaresine geçerek el değiştirmişti. Henüz hiç kimse bu topraklar üzerinde bir hak iddia edemiyordu. Köy halkının büyük bir kısmı şurada, burada sürünüyor, kendine iş, güç bulmak için köyden uzaklaşıyor, amele işçi olarak gurbete çıkıyordu. Bu gün dahi 3000 nüfuslu (H.) köylülerinin % 60 ını topraksız köylü teşkil etmektedir. Yalnız geçen sene, evkafın elindeki arazi 16 sene boş yattıktan sonra, halkın müracaatları üzerine nihayet satışa çıkarılmış, bu satıştan parasız ve fakir halk, bir santim bile istifade edemiyerek olduğu gibi binlerce dönüm arazi bir kaç zengin paralı adamın üzerine devredilmiş-

YAYINLAR :

"İleri Fikir Geri Fikir" Münakaşası

Ulus'un Fikir Hareketleri sayfasında, zaman zaman, Dergiler ve Fikirler başlığı altında muhtelif fikir ve kültür dergileri tahlil ediliyor. 11 Sonteşrin 1943 tarihli Fikir Hareketleri sayfasında yine bir dergi takdim ediliyor ve bu münasebetle, hakikaten çok mühim bir mesele olan, ileri fikir - geri fikir meselesi ele alınıyor. Alınan cümlelerden anlaşılıyor ki münakaşa mevzuu «Adımlar» ın, «Cümhuriyet inkılâbımızın tarihî mânası» adlı makalede, bu hususta ileri sürdüğü fikirlerdir. (İkinci teşrin 1943). Fikir hareketlerinin yazıcısı «Bir yazıcımız mecmualarımızın birisinde» gibi sözler söylediği halde, nedense, bunun «Adımlar» olduğunu tasrih etmeğe lüzum görmiyor. Biraz aşağıda "bahsettiğim mecmua» gibi sözlerle hangi mecmuadan bahsettiğini açığa vurmamakta ısrar gösteriyor. Yazının altında imza yerine üç yıldız bulunduğu için bu münakaşada kime hitap edeceğimizi bilmiyoruz. Fakat yazıda beliren zihniyete bakarak, yazının fikir hareketlerini idare eden Dr. Tahsin Banguoğlu, yahut Reşat Şemsettin Sirer, Dr. H. Fikret Kanad gibi sayfanın daimî yazıcılarından bir bilgin tarafından yazılmış olduğuna hükmedilebilir.

Bu nokta üzerinde duruşumuz sebepsiz değildir. Biz kuvvetle şuna kaniiz ki memleketimizin fikir seviyesinin yükselmesi için fikir münakaşaları (zümre taktiklerinin, rekabet halinde bulunan ticarî müesseselerin aksine olarak) açıkta yapılmalıdır; fikir hürriyetini zincirlemek isti-

---

tir. Böylelikle büyük toprak parçaları ile, işletme vasıtaları birkaç kişinin elinde toplanırken köyün sosyal ve ekonomik yapısında, derebeylik sisteminin çökmesi toprağın sahip ve efendi değiştirmesi üzerine, küçük rençber, orta rençber, büyük rençber ismi altında üç boy üzerine yeni bir tabakalaşma olayı belirmeğe başlamıştır.

Köyün geniş ve münbit topraklarını halen ellerinde bulunduran ev adedi onu geçmiyen ocaklılar bir tarafa bırakılırsa, köyün bu günkü toprak ve arazi durumunu şöylece hulâsa edebiliriz, (H.) köyünde sürüp ekecek toprağı olan 200 rençberden ancak 20 rençber 300 dönümden 500 dönüme kadar, bir toprağa sahip ki bu boy rençberler, normal senelerde 400 kileden 1000 kileye kadar mahsul kaldırır ve köyün büyük boy rençberlerini teşkil eder.. 100 dönümden 150 dönüme kadar toprağı işliyenler de köyde elli rençberi geçmez ki bu boy rençberlerin eline 150 kileden 300 kileye kadar, bir mahsul geçer. Bunlar da köyün orta sınıf rençberleridir.

Geri kalan 130 rençber, ya köydeki toprakların pek azına sahip bulunmakta veyahut da ellerinde geniş topraklar bulunduran ocaklılara, çiftlik sahiplerine kiracı ve yarıcı olarak toprağı işletmek imkânlarını bulmaktadır. Bunları umumiyetle küçük boy rençberler sınıfına dahil etmek lâzımdır. Bu çeşit rençberlik yapan köylünün eline ancak 25 kile ile ,100 kile arasında bir mahsul geçer. Ellerindeki toprak miktarı 25 dönümle 50 dönüm arasındadır. Köyün ekseriyetini teşkil eden bu boy rençberlerin üçte ikisi bilhassa, şu son senelerde altından kalkılamıyacak kadar ağır borç altına girdiklerinden ellerindeki toprağı birer, birer kaybederek hergün biraz daha sefalete düşmekte, ziraat işçiliği ve ırgatlıkla kendine yeni geçim yolları aramaktadır. Zaten, yukarıda bahsettiğim muhtelif sebeplerle, bu köyde nüfusun yarısından fazlası mülkiyetini kaybeden köylüyü teşkil etmektedir. Bu yüzden Hacıbektaş köyünde işçi ve amele sayısı günden güne artmakta, halk, bu günkü şartlar içerisinde geçimden âciz kaldığından evini, ocağını terkederek kendine iş ve geçim vasıtası bulmak için, Ankara ve sair şehirlere göç etmektedirler.

yen bazı yobaz ve kara zümrelere rağmen fikir hürriyeti gitgide daha büyük kuvvet kazanacaktır. Bu hususta, yazısının ilk paragrafını göz önünde bulundurarak, fikir hareketlerinin sayın yazıcısı ile aynı fikirde olduğumuzu görüyor ve seviniyoruz.

İleri fikir ve geri fikir meselesi, üzerinde ısrarla durulması lâzım gelen ana meselelerden biridir. Değişen bir dünya içinde geri olandan uzaklaşmak, ileriyi görmek ve buna bağlanmak bir fikir adamı için geçici bir fikir meşgalesi değildir, en mühim vazifedir. Onun için «Adımlar» daha ilk takdim yazısında değişen bir dünya içinde bilhassa ileri - geri meselesini ele alarak yola çıkmıştı.

Burada ileri ve geri hakkındaki bütün düşündüklerimizi yazmağa imkân yok. Onun için yalnız sayın yazıcıdan ayrıldığımız bir noktaya işaret etmeği yeter göreceğiz. Yazıda deniyor ki: «Mecmualarımızda münakaşalar olurken sık sık kullanılan terimlerden biri de ileri ve geri fikir sözleridir. Fakat bu yazıların hiç birinde ileri fikrin mihengi nedir? Hang fikre gerilik sıfatı verilmelidir? sorularına cevap verilmemekte ve bu yüzden o münakaşalarda da açıklık kalmamaktadır.»

Hangi fikre gerilik sıfatı verileceği artık bugün keyfimize bağlı bir keyfiyet olmaktan çıkmıştır, olaylar geri fikirlerin geriliğini olanca çıplaklığıyle göstermiştir. Gerilikleri artık söz götürmez bir halde belirmiş olan fikirlere bir kaç misal verelim. Faşizm ideolojisi geriliktir? Buna bağlı olarak, milletlerin birbirine bu kadar bağlı olduğu bir dünya içinde, iktisat ve kültür otarşisi geriliktir? Başkalarına zincir vurmak, onları istismar etmek için bir kalkan gibi kullanılan ırk üstünlüğü fikirleri, her türlü ırkçılık geriliktir, cahilliktir? (Irkçılığın gerilik olduğunu Fikir Hareketlerinin tek yıldızlı yazıcısı da geçen Ağustosta çıkan bir yazısında belirtmişti.) Millet mikyasında meseleler düşünülürken rejyonalizm geriliktir, derebeylik artığı bir fikir hortlağıdır, iptidailiktir. Çünkü insan doğduğu yeri sevebilir ve sevmelidir, onun için fedakârlık edebilir ve etmelidir; fakat millet mikyasında ilim, fikir, terbiye, iktisat, idare meseleleri üzerinde, meselâ, Erzurumludur, Sıvaslıdır, Konyalıdır, yahut (suyun bu tarafında yahut öteki tarafında doğmuştur) demek geriliktir, iptidailiktir.

Bize öyle geliyor ki bir kere geri fikirler, kara fikirler teşhis edildikten sonra ileriyi görmek kolaylaşır. Çünkü geri ve karanlık fikirler gözümüzün ileri görmesine karşı dikilen zehirli bir dikendir. Bu hususta da Fikir Hareketlerinin sayın yazıcısı ile aynı fikirde olmayı umuyoruz.

Muzaffer Şerif

«La Chut de Paris», «Parisin Sukutu», Roman, Ilya Ehrenburg, Moskova 1942, Stalin Mükâfatı:

B. Martin du Gard ve J. Romain'in romanlariyle alıştığımız bir roman tarzının yeni, enteresan bir misali ile karşılaşıyoruz. Burada da baş rolde bir kahraman ve bir prima donna yok, bu bir «aşk, ihtiras, macera!» romanı da değildir.

1936 dan itibaren harbe tekaddüm eden senelerde Fransız hayatının, günü gününe, bir gazeteci tecessüsü ve bir sosyolog tahlili ile incelenmiş tarihçesini, bizi alâkadar etmesini, sürüklemesini bilen kuvvetli bir muharriden dinliyoruz. Hâdiseler arasından süzülen, zevkle takip ettiğimiz, sade, beşerî, zorlanmamış bir hikâye de vardır. Fransız cemiyetinin muhtelif tabakalarının açık bir maktaını buluyoruz. Romancı bizi, fevkalâde iyi tanıdığı bu iç yapının en ince yerlerine kadar götürüyor, Fransanın muhtelif zümrelerinden insanlarla tanışıyoruz. Bunlar hikâyenin ta kendisi ile alâkadardır. Muharririn en büyük hüneri bu muhtelif zümrelerin mümessili olarak seçtiği tipleri camit birer model olmaktan kurtarıp, bizi cidden alâkadar eden tanımak istediğimiz enteresan şahsiyetler yapmasıdır.

Kitap Fransa'yı iyi tanımış olanları büyük bir alâka ile kavrıyacaktır. Bu memleketi ve geçirdiği buhranı anlamak, izah etmek istiyen kari için bulunmaz bir fır-

sattır. Derin bir vukuf ve sanatla — sanatla diyorum çünkü bazılarının zannettiği gibi sanat yalnız aşk maceraları yazmak, kokmaz, bulaşmaz mevzularla uğraşmak değildir — yazılmış mükemmel bir etüttür de.. Kitabı bir bakımdan daha faydalı buluyoruz. Bizde en iyi bilinen yabancı camia Fransız camiasıdır. Halbuki, bu memlekette uzun zaman kalıp tahsillerini Fransız üniversitelerinde yapanlar bile Fransayı Molière'in, Descartes'ın, Hugo'nun, Beaudelai:e'in fantezist eski edebî klişeleriyle tanırlar. Sanki Fransa, bütün değişmelere bigâne mücerret bir kültür hazinesidir. Aydınlarımızın bir kısmının bu memleket hakkındaki fikirleri, hükümleri asgari bir asır evvelki mütalara göredir.

«Parisin sukutu» işte belki bizde en eksik olan kısmı, durmadan değişen Fransız bünyesini, en şiddetle alâka çekici bulunduğu bir devirde yakalamış ve üstadane tahlil etmiştir.

Eserin dilimize bir an evvel çevrilmesini temenni ederiz.

Hüsnü BAKI

Abdülhak Şinasi Hisar, Fahim bey ve Biz (Hikâye), Hilmi Kitabevi S. 234,1942

Ulus gazetesinde tefrika edilmek üzere iken büyük gürültülerle ilân edilen ve kitab halinde basıldıktan sonra geniş, hattâ şaheser detirtecek kadar müsbet akisler uyandıran, Halk Partisi'nin Roman mükâfatını kazanan romanın iki üç adım arkasından gelen, A. Ş. Hisar'ın 21 fasla ayrılmış Fahim bey ve Biz adındaki kitabını büyük bir merakla okuduk. Aşağıdaki satırlar bu merakımızın hal edilmiş şeklidir.

Kendi adını kitabın kabına geçirtecek kadar hikâyenin kahramanı olan Fahim bey, mektebi bitirdikten sonra hariciyeye intisab etmiş, Londra'da üçüncü kâtib olarak bulunmuş ve bir aralık Çetine'de bir kaç gün maslahatgüzarlık etmiş, bilahare büyük işler hülyasıyla hariciyeden ayrılarak ticari hayata heveslenmiş ve sonradan muhtelif dairelerde mütercimlik etmiş bir zattır. Fahim beyin ölüm haberini "mutad klişe halinde" gazetelerden öğrenen muharrir bu haberden fazlasıyla müteessir olmuş ve onu yakından tanımanın verdiği salâhiyetle; anasından babasından, akrabalarından, bir çok kimselerden duyduklarına kendi görüşlerini de katarak bu zatı okuyucularına tanıtmak istemiştir.

Hikâyede Fahim bey hakkında anlatılanlar, işitilenler çok dağınık ve serpilmiş olduğundan insicamlı bir halde kendisinin hangi hüviyette olduğu belirmiyor. Kitabı tekrar parça parça okuyarak ve bu sağa, sola yayılmış parçaları birbirine ekliyerek o'nu tanımak kabil oluyor.

Kendisinin mahdud bir kaç yakın arkadaşına göre, Fahim bey ileri düşünüşlü, bilgili, fazıl, kendi halinde ve orijinal bir tipdir diğer arkadaşlar ise onu uysal, temiz zaman zaman kafa bozukluğuna müptelâ zararsız ve aptalca buluyorlar.

Fahim bey yapamadığı ve asla yapamıyacağı işler peşinde koşan aktif muhayyel gayelerle yüklü passif bir zattır. Başkalarının kendisinde görmek istedikleri kisveye bürünerek ortalarda dolaşan bu zavallı zat bu garip hallerivle hem kendini hem d ebaşkalarını aldatmaktadır. O'na ait hatıraları anlatanlar bu hallere kendileri de gülmektedir. Fakat okuyucunun dudaklarında istihzayla karışık bir tebessüm belirtmekte olan Fahim bey'de bazen Nasrettin Hoca'nın saflık cephesini meydana koyan esprilere de rastlanmaktadır. Fahim bey'in bazı ruhi hallerinde G. Duhammel'in kahramanı Salvin gayri ihtiyari olarak gözümüzün önüne gelir.

Fahim bey yaşadığı devrin sosyal karakterlerini taşıyan tipik bir şahsiyet midir? Hayır. Standartlaştırılmış bir tip midir? Gene Hayır. O Halde nedir? Muharririn fikirlerini söyletmeğe sadece bir vasıtadır.

Muharrir kendi sanat görüşünü. Kadınlar, İstanbul, ihtiyarlık ve ölüm hakkın-

daki düşüncelerini okuyucularına ulaştırmak için sırtına bindiği bir nakil vasıtasıdır.

Kumaşı parlak ve çekici olan elbise Fahim bey'in sırtına göre biçilmemiş olacak ki çok bol gelmiş ve yer yer sırıtmıştır. Bir orkestra ahenginin mevcudiyeti lâzım olan kitabda ahenksizlik iyice göze çarpmaktadır. Kitaba Fahim beyi katmıyarak sırf düşünceler ve ihtisaslar üzerine daha kısaltılmış bir eser ortaya konsaydı muhakkak ki şişirilmiş bir kıymete değil hakıki kıymete erişirdi.

Sanat sanat içindir formülünü ve (insanların gözlerine sürme çeken) akşamı tasvir için; kendisi hakkında kadınların kaçık hükmünü verdikleri (en kesin en akla yakın hüküm de budur.) şuur altı hastalığına müptela bir tek insan olan Fahim bey'in kaprislerini bize tanıttırmaya ne lüzum vardı?

Kitabın son bölümlerinde ustacasına yazılmış İHTİYARLIK duyguları, İstanbul müstesna diğer bölümleri için hükümlerimiz menfidir. Memleket günün şakşaklarına boyun eğmiyecek büyük çapta eserler beklerken modası geçmiş romantik mantolarla sanat aleminde do'aşmak sadece günün adamı olmaktan başka bir şeye yaramaz. Sanatkâr ebediyete intikal heycanıyla tutuşan insandır. Bu da aşağıda yazdıklarımızla kabildir.

Köklerini cemiyetin toprağına sokmayan, sayfalarını çalışan insanların alın terleriyle sulamayan ve sadece tek insanın etvarı haliyle, kaprisleriyle üstün körü uğraşan sanatkârın eserleri ademi iktidarla malul olacak ve geleceğe intikal edemiyecektir.

Sanat eserinin istihsalinde birinci unsur; bütün çıp'aklığıyla kanalizasyonlarıyla ve gene bütün zekâ, iç alemleriyle, gaileleriyle insan, ikinci unsur ise insan'ın sâyi ve üçüncü unsur ise onu çevreleyen Tabiatdır.

Yaşar ÇÖL

KÖYÜN İÇİNDEN :

Folklor Tetkikına Çıkan Münevverlerimiz

Köylerde bozulmamış insan, el değmedik eşya, görülmedik oyun, duyulmadık türkü aramağa giden altı kişilik bir kafile, birkaç köy dolaştıktan sonra, filim ve fotoğraf makineleri de yanlarında olduğu halde Sapmaz köyüne uğradılar. Öğretmen vasıtasiyle köylere bir hafta önceden haber uçurulduğu için, otomobilden inen altı kişilik heyeti, köyün minaresi yıkık mescidi önünde köyün öğretmeni, muhtar ve birde yolun iki geçesine şapkaları ellerinde dizili duran 30 kadar okul talebesi karşıladı.

Heyetin başkanı güler bir yüzle muhtar ve öğretmenin halini, hatırını sorup el sıktıktan sonra, iple birbirine çatılı ürkek küçük buzağılar gibi, pel, pel gözlerinin içine bakan talebeler de ayrı ayrı iltifatta bulundular. Ve hemen oracıkta birkaç poz resim çekip, defterlerine birkaç satır not aldıktan sonra, doğruca öğretmenin ihtimamla ağanın yüklüklerde kalmış duran kilim kece ve el değmedik esvaplarla, gün görmedik sedirlerini döşevip dayadığı Kapusuz ağanın odasına indiler. Baslarına toplaşan köylülerle hosbes, altı bostan sonra, ayran ve kahveler içildi. Öğretmen ve muhtarın bin bir zahmetle hazırlattığı kaz dolması, taze yoğurt, baklava ve meyvelerden ibaret o'an basit ve sade yemeklerde ezdirildi. Bu arada köylüleri deşmek için ağa, sıra dertlerine dokunuldu.

Şimdi artık, birazda şehirin tesirlerinden uzak kalmış, "bozulmadık" insanlarile, konuşmak, hasbühal yapmak icap ediyordu. Sırf bunun için, sureti mahsusada dört saatlik bir köyden ak sakallı, bütün ömrünü dağlarda çobanlıkla geçirmiş, şehre seyrekinmiş, çıkmış altmışlık bir ihtiyar, kavalile heyetin huzuruna celbedildi. İhtiyar konuşmağa başlamadan kavalına şöyle bir üfleyipte" duyulmadık" nağ-

meler çalmağa başlayınca, heyetin parmağı ağzında kaldı. Hemen resim makineleri not defterleri faaliyete geçti. kıskıvrak muhtelif pozda resimler çekildi. Yağmur gibi yağan taltifler ve iltifatlardan sonra, ilâhi nağmenin sebebi bir yenice cigarasile mükâfatlandırıldı. Heyet, aralarında kısa bir münakaşaya tutularak zamanın para ve gösterişe tapan, bu yüzden ruhun hassasiyet ve asletini gayıp ettiren maddeci sanat görüş sahiplerine atıp, tutmağa başladılar. Merak bu ya münevverlerimizin kafasına yep yeni bir fikir doğdu. Her türlü menfaat ve gösteriş kaygusundan uzak, dağda tek başına kendi, kendini yetiştiren «bozulmamış» nur yüzlü halk sanatkârından bu günkü bozulmuş dünyaya ait, duyulmadık sözler aşırıp dünyayı sürüklendiği uçurumdan kurtaracaklarını zannederek piri faniden peygamberce sözler beklediler. Maksatlarını uzun, uzadıya anlattıktan, ihtiyarı kendilerine ısındırdıklarına iyice kanaat getirdikten sonra, bazı cazip vaatlerde bulunmayı da ihmal etmediler ve sözü bozulmadık ihtiyara bıraktılar. Köylü kavalını dizlerinin üzerine yatırdıktan sonra birden değişti. biraz önceki ilâhi nağmeleri çalan, ilâhi adam olmaktan çıkarak, ömrü dağlarda geçmiş adamlara has bir serbestlik ve kıvraklıkla meclisin ciddiyetine pek de uymıyan ve lâkin gerçekliğinden hiçte şüphe edilmiyen ardı ardına bir çok hikâyeler ve vakalar anlatmağa başladı. Gelmişten, geçmişten eskiden yeniden bahsetti. İhtiyarın bütün konuşmalarında kime karşı olduğu pek fark edilmiyen bir sürü hınç öfke saklıydı. Ağzından çıkan her kelime zehirli bir ok gibi fırlıyordu. Sözünün bir yerinde (Efendiler,bu laflar karın doyurmaz, köycek açık çıplak kaldık. Gaz yağsızlıktan bütün köy karanlıkta oturuyor. Başınızı ağrıtıyorum ya bunlar da bizim derdimiz. Geçenlerde hatır için, yetmiş liraya bir teneke gaz aldım, olduğu gibi su çıktı. Köylülük her zaman başa belâ, Öküz bulur tohum bulamaz, tohum bulur sürecek tarla bulamaz. İşte bak tohumsuzluktan otuz dönüm herk ekilecek duruyor.) Yerine yerleşirken (defterinize biraz da bunlardan yazın çizin) dedi.

Biraz evvel, kavalında ilâhi nağmeler fısıldayan köylüyü mest olarak dinliyen münevverlerimizin bu acı itiraflar ve şikâyetler karşısında rahatları kaçar gibi oldu. Herkes sudan cevapla bu mevzulardan uzaklaşmağa, konuşmağı başka noktalara intikal ettirmeğe çalıştı.

Her şeyin farkında olan köylü, bu lâfların hiç birine kulak asmadan münevverleri gittikçe asabileştiren bir pervassızlık ve küstahlıkla konuştuklarımızın hepsi laf bunları çok dinledik. Hiç birinin aslı astarı yok. Arkasından herkesin ağzına kilit vuran şöyle bir teselleme ile lâfını bitirdi.

(Buna derler, bitmedik çalı dibinde, doğmadık tavşan yavrusu, keçi tersinden saçma, yol tozundan barut, işin yoksa doldur, doldur boşalt. Altı fasafiso işte bizi böyle avutuyorlar.)

Her şeyi hiçe indirerek büyük bir cesaretle köylünün üzerine fırlattığı çamurdan silkinmek için, kimsede hamle yapacak bir kuvvet kalmamıştı. Herkes şaşkına dönmüş birbirinin yüzüne bakıyordu. Altı kişinin hareket ve bakışlarından bu köyde artık görülecek birşey kalmadığını sezen heyetin başkanı vaktin geldiğini bahane ederek hemen toplanmalarını emretti. 10 dakika sonra herşey tamamdı. Birkaç saat için, köyü şereflendiren kafile köydeki eldeğmedik eşyaları görmeğe, duyulmadık türküleri dinlemeğe vakit bulamadan tası, tarağı toplayıp otomabillerine atladılar. Bozulmadık köylerde, bozulmadık insan aramak üzere yine yola revan oldular. Yolda giderken de köylünün kavalından çıkan ilâhi nağmeleri unutarak bu bozulmadık insan tarafından bozulduklarını birbirlerine açmağa cesaret edemiyerek (Dağda büyümüş vahşi köpek) tabirini kullanarak bizim ruhu incelemiş ilâhi sanatkâra atıp,eğirmeğe başladılar.

Halil Aytekin

Buğday Fiyatının Düşmesinin Orta Anadolu Köylerinde Doğurduğu Durum

Köylerimizde hububat fiatları günden güne düşmektedir. Geçen sene bu günlerde yurdun bir çok bölgelerinde kilesi otuz kırk liraya yükselen buğdayın bu günkü azamî satış fiyatı on lirayı geçmemektedir. Bu vaziyet, geçen sene ekmek sıkıntısı çeken halkımızı sevindirdiği gibi, tohumluk hububat ve yiyecek temininde zor bir duruma düşen köylerdeki müstahsil halkın büyük bir çoğunluğunu da endişeden kurtarmıştır. Köylerde geniş topraklara sahip, ambarları zahire ile dolu reçberler müstesna, hemen herkes, bu günkü hububat fiatlarının düşmesinden memnun görünmekle beraber, haklı olarak bazı şikayet ve dileklerde bulunuyorlar.

Köylünün iddiasına göre geçen sene bu zamanlar, hububat fiatları, bu günkü piyasadan birkaç mişli yüksek fiatla müşteri bulurken, bu bu günkü piyasanın, geçen senekile kıyas kabul etmiyecek kadar kırgın olması ve hattâ müşteri bulamaması köylerdeki küçük müstahsili düşündürmektedir. Bütün masraf ve ihtiyaçlarını geçen yılki buğday piyasasına göre tanzim edip, ayarlayan küçük ve orta reçber zor bir duruma düşerek elindeki toprağını, çiftini, çubuğunu kaybetmek tehlikesi baş göstermektedir. Bu boy reçberin iddialarını haklı çıkartacak ortada bir çok sebeplerde göze çarpmaktadır. Yukarıda işaret ettiğimiz gibi, geçen yıl köylünün mahsulü bu yıla nisbeten çok dolgun bir fiata müşteri bulduğu halde, köylünün zarurî ve kısılması imkânsız olan istihsal vasıtalarile giyim eşyalarının temin ve tedariki bu kadar güçleşmemişti. Bütün bu ihtiyaçlar daha kolay ve ucuza bulunabiliyordu. Meselâ, geçen yıl bu günlerde on kile buğday satmakla köylü, çoluğun, çocuğun üstünü, başını rahat rahat görmekle kalmıyor, aynı zamanda ufak, tefek borçlarından da ödeşebiliyordu. Bu gün aynı ihtiyaçlar için, köylü, bunun üç misli buğday feda etmek mecburiyetindedir. Gine geçen sene elli kile buğday satan köylünün eline bin lirayı aşkın bir para geçiyordu ki, bu para ile, köylü bütün borçlarından ödeştiği gibi, çiftini çubuğunu acerliyor, kocayan ve ölen öküzünün yerine bir yenisini almak imkânlarını bulabiliyordu. Halbuki, bu gün köylünün satışa çıkarttığı hububat fiatları günden güne düşerken, onun zarurî ihtiyaçları olan çift, çubuk aletlerile, bez,basma, şayak, hazır elbise gibi giyim eşyaları yükselmektedir. Şu halde aynı ihtiyaçları kapatabilmek için, geçen senenin 50 kilesi yerine bunun 3 misli yani yüzelli kileye yakın bir buğday satışa arzetmek gerekiyor ki, köyü yakınında tanıyanlar pek âla takdir ederlerki, bu miktarı arttırarak satışa çıkartmak bir çok reçberler için imkânsızdır.

Muhtelif bölgelerde dinlediğim köylülerimizin bütün dertlerini ve şikâyetlerini bu günkü piyasaya sürdüğü maddelerle, esnaf ve tüccardan aldığı mal ve eşya fiatları arasındaki nisbetsizlik ve müvazenesizlik teşkil ediyor.

Müstahsilin lehine bir gelişme gösterdiği zannedilen bu günkü durum, birçoklarının iddiası hilâfına, bu fırsatı tekrar tüccar ve mutavassıt sınıfın eline vermiş, ihtiyaç ve sıkıntıiçerisinde kıvranan küçük toprak sahibi köylü, ister, istemez ağa ve esnaf sınıfının boyunduruğu altına girmek gibi zor bir duruma düşmüştür.

Halil Aytekin

OKUYUCU SAHİFESİ

Mehmet GÖKDEMİR --Kayseri

Üçüncü sayımızdaki "köy anlayışında parçacı görüşler" başlıklı yazımız bu okuyucumuzu ilgilendirmiş; "Tam benim de demek istediğimi anlatan bir yazı" diyor ve memleket işlerini, meselelerini anlayışta ikilik yapan görüşün sakatlığına şehadet ettikten sonra "türedi köycüler" diye vasıflandırdığı bir takım sahte şahsiyetlerden bahsediyor ve bu alandaki bir müşahedesini bildiriyor. Bay Mehmet Gökdemir bir kazada sessiz sinemaya gitmiş. Orada, kılık kıyafetinden şehirli bir efendi olduğu belli olan bir şahıs sinemaya gelen köylülerden birini, "Be köylü, ayağının çarığı, tıraşsız başının keçe külâhı ile burada senin ne işin var?" diye terslemiş; köylü içeri girmiş ama, kendisini eksikli hissettiğinden başını kaldırıp bir türlü filimi seyredememiş. Mehmet Gökdemir aynı adamı daha sonra köylüden patates alırken ve köylü için yapılması gereken fedakârlıklardan ve kendi sevgisinden bahsederken görmüş.

Okuyucumuzun hakkı var; köycülük, köy - severlik günümüzün modası halinde ... Bu durumdan kendi hesaplarına faydalanmak, bu konuyu kendi hususî gayeleri için kullanmak istiyen açık gözlere rastlanıyor. Günlük politika güderek kendi şahsî veya zümre menfaatlerini kollayan, köycülük yolu ile ilim. ünversite mensubu ilh. olmağa yeltenen, köyün hakikî meselelerini ve ihtiyaçlarını anlamaktan aciz veya anlamak istemiyen bazı şehirliler ve münevverler "köycülük" arabasına binerek diledikleri yere varmak istiyorlar. Bunlar için okuyucumuzun kullandığı "türedi" sıfatı pek yerinde.

Lütfü VECİHİ - Gaziantep.

Adımlar'ın 5 inci sayısında Ayın içinden sayfasında tahlil edilen, Kemal Plavcıoğlu adında birinin yeni bir tarikat kurmak suçu ile mahkemeye alınması hadisesi dolayısi ile okuyucumuz Bay Lütfü Vecihi gönderdiği mektupta kendi müşahedelerini bildiriyor. "Anadolunun muhtelif köşelerinde çeşit çeşit adlarla beliren tarikat ve şeyhlerden" bahsediyor ve diyor ki:

"Cümhuriyetin hiç bir devrinde görülmemiş şekilde faaliyet gösteren bu mürşitler, muhakkak ki, yıkılan saltanatlarını ihya için hadisatın inkişafından ve zamanın nezâketinden istifade etmeyi çok iyi bilen kimselerdir; dört senedenberi devam eden dünya harbinin doğurduğu iktisadî ve ruhî buhranlar karşısında büründükleri türlü türlü kıyafetlerle birtakım kimseleri gaflet ve karanlıklara doğru sürükledikleri pek acı bir vakıadır. Hattâ harbin akış ve neticeleri hakkında ayetler, hadisler uydurarak takdir ve iltifat dilenen fikir dolandırıcılarına bile tesadüf edilmektedir.

"Bu kısa işaretten sonra şunu ifade etmek isterim ki şimdiki umdelerin arasına bir de lâyıklık remzini koymak dinle Devlet işlerini birbirinden ayırmağa kâfi gelmiyecektir. Dinin, ictimaî bir müessese olarak bir parazit olmaktan vaz geçmiyeceği su götürmez bir hakikattır.

"Din ve medenî kanunların cemiyet meseleleri hakkındaki görüş ve mütalaa farkları uzlaşılmasına imkân olmayan zıddiyetlerdir.

"Binaenaleyh din kitaplarını sadece mektep sıralarından atmak onun halk arasındaki tesir ve itibarına bir de garaz ilâve etmekten başka bir netice vermez. Dine karışmamak onun, daha ziyade tahrif edilerek her türlü faaliyetlere alet olmasına müsaade etmek sayılır."

Okuyucumuz, bu duruma bir çare olarak, bugünkü cemiyette dinin mevki ve manasının ne olduğu hususunda halkın aydınlatılması lâzım geldiği kanaatindedir.

Ümit DEMİRİZ - Ankara

Bu okuyucumuzdan Adımlar hakkında uzun bir mektup aldık; Adımlar'ı kendisine" pek yakın" bulduğunu yazıyor:"... Duygularıma, fikirlerime, arzularıma değme arkadaşlarımdan ve hatta "kültürlü insan" sanarak fikirlerine hürmet etmek gafletine düştüğüm pek çok hocalarımdan daha yakın..." Bayan Ümit bir derginin" okuyucularına da konuşma - hem de kendi hakkında - vermesi şüphesizdir ki bir üstünlüğün ifadesidir" diyor ve bunu adımlar'ın olgunluğuna bir delil sayıyor. Yalnız bu okuyucumuz Adımlar'ı "biraz kuru" buluyormuş, "her sahifesini çizgileyen düşündürücü mahiyetteki mevzulardan sonra tam manası ile dinlendirici çeşnide bir yazının bulunmamasından" şikâyet ediyor. Psikoloji ve sanat yazılarına daha fazla yer verilmesini ve "birazda saf sanattan, daha doğrusu tamamiyle estetiğin kavradığı mevzulardan" bahsedilmesini dileyor. Okuyucumuz Adımlar'da çıkan hikâyeleri de fazla realist buluyor. "realite güzeldir ama onun da bir hududu var" diyor ve "hikâyeler de biraz daha ruhu okşar olsa" temennisinde bulunuyor.

Bayan Ümit Demiriz'in Adımlar hakkındaki intibalarını bize böyle uzun uzun bildirmesine teşekkür ederiz. Adımlar'da sanat mevzularına mühim bir yer ayırmağa daima çalışıyoruz ve psikoloji konuları da sahifelerimizde ele alınacaktır, fakat "saf sanat" ve "ruh okşayıcı" hikâyeler hususunda bu okuyucumuzu korkarız ki tatmin edemiyeceğiz. Çünkü, muhtelif sanat yazılarımızda belirttiğimiz gibi bizce "saf sanat" diye bir şey yoktur ve bir hikâyenin realist oluşu bir kusur değil bir meziyettir. Bir dergi okuyucunun her çeşit alâkasına cevap veremez ve Adımlar da bu iddiada değildir; bunun için çeşit çeşit, boy boy gazete ve dergi neşriyatı mevcuttur. Bayan Ümit Demiriz, çok faydalandığını söylediği, fikir ve kültür meseleleri için Adımlar'ı okusa da, dinlendirici ve ruh okşayıcı mevzular için başka dergilere müracaat etse olmaz mı?

ADIMLAR

Sahibi ve Neşriyat Müdürü : Dr. Behice Sadık Boran

Abone : Altı aylığı 150 krş. ; yıllığı 300 krş.

Adres : Adımlar, Posta Kutusu 61, Ankara

Adımlar'a verilen yazılar basılsın basılmasın geri verilmez.

25 Kuruş Alâeddin Kıral Basımevi - Ankara (5108)